

Мазмұны

Кіріспе _____	2
1. Дамуға арналған алғышарттар және ағымдағы жағдай _____	3
2. ҮЕҰ белсенділігінің деңгейі, ауқымы және салалары _____	5
3. Ұйымдастыру әлеуеті, қаржыландыру көздері және материалдық-техникалық жабдықтау _____	21
4. Байланыс және коммуникациялар (әлеуметтік капитал) _____	32
5. Халықты Азаматтық қоғам қызметіне тарту _____	37
Қорытынды _____	44

Кіріспе

Осы Ұлттық баяндама «АБҚО» КЕАҚ қолдауымен «Қазақстан Республикасындағы үкіметтік емес сектордың даму үрдістері туралы Ұлттық баяндаманы әзірлеу және басып шығару» жобасы шеңберінде әзірленді.

Жоба аясында жүргізілген ауқымды зерттеу нәтижелері Баяндаманың негізіне алынды. Зерттеу халыққа жаппай сауалнама жүргізуді (квоталық таңдау бойынша), сондай-ақ ҮЕҰ сауалнамаларын, сарапшылардың сауалнамаларын, екінші ақпарат көздерімен жұмыс жүргізуді қамтыды.

Алынған қорытындылар мен ұсынымдарды баяндауға тікелей көшпес бұрын, азаматтық секторда не бар екенін анықтау маңызды. «Азаматтық сектор» анықтамасы ұлттық заңнамада жоқ. Әдетте бұл ұғым «үкіметтік емес сектор», «үшінші сектор», «ҮЕҰ-сектор» және т. б. сияқты анықтамалардың синонимі ретінде қолданылады. Талдамалық мақалалар, оқу материалдары (негізінен аударылған алғашқы көздерден) және т. б. деңгейінде азаматтық қоғамды қалыптастыру мен дамытуда маңызды рөл атқаратын үкіметтік емес ұйымдар үшінші секторды құрайды. Үшінші, себебі екі басқа мағынаға тең – мемлекеттік және коммерциялық. Оған ең алдымен азаматтық қоғам институттары мен үкіметтік емес ұйымдары жататындықтан, ол Азаматтық болады.

2020-2025 жылдарға арналған азаматтық қоғамды дамыту тұжырымдамасының жобасында Азаматтық қоғам деп *адамға оның азаматтық құқықтарын іске асыруға мүмкіндік беретін және қоғам мүшелерінің әртүрлі қажеттіліктері мен мүдделерін білдіретін мемлекеттік емес қоғамдық қатынастар мен институттардың жүйесі түсініледі.*

Азаматтық қоғам - *бұл өзінің рухани және материалдық қажеттіліктері мен мүдделерін қанағаттандыру үшін бірлестіктерге, қауымдастықтарға, одақтарға, корпорацияларға еркін және ерікті түрде біріккен индивидтердің экономикалық, әлеуметтік, мәдени, рухани-адамгершілік және басқа да қатынастарының жиынтығы.*

Дүниежүзілік банктің анықтамасы бойынша¹: *«Азаматтық қоғам...қоғамдық топтардың, үкіметтік емес ұйымдардың, кәсіподақтардың, тұрғылықты халық топтарының, қайырымдылық және діни ұйымдардың, кәсіби қауымдастықтар мен қорлардың кең ауқымына жатады».*

Тиісінше, азаматтық қоғам – кез келген мемлекеттің табысты дамуының маңызды құрамдас бөлігі. Азаматтық қоғамның даму көрсеткіштері әлеуметтік-экономикалық даму индикаторларымен жақсы үйлеседі. Мәселен, неғұрлым күшті, тұрақты және дамыған азаматтық қоғам неғұрлым экономикалық дамыған елдерде орын алып отыр. Жалпы алғанда, бұл таңқаларлық емес, өйткені азаматтық белсенділік бойынша зерттеулер азаматтық қоғамның халықтың түрлі топтарының мүдделерін білдіру қабілеттілігімен ғана емес, сонымен қатар осы топтар мен олардың

¹ The World Bank (August, 2010). Defining civil society. <http://go.worldbank.org/4CE7W046K0>

мүдделерін бір-бірімен біріктіру және татуластыру қабілеттілігімен маңызды екенін көрсетеді. Қоғамдық бақылау, саяси тартылу немесе ұжымдық іс-қимылға қабілеттілік - азаматтық қоғамның барлық осы ажырамас элементтері адамдардың бір-бірімен уағдаласу қабілетінің өсуіне қарай күшейтіледі және дамиды. Осылайша, азаматтық сектор қоғамда әлеуметтік капиталды, сенімді, өзін-өзі ұйымдастыру және өзара іс-қимыл жасау қабілетін өндіреді және жинақтайды - осының барлығы бизнес пен іскерлік белсенділікті дамыту, неғұрлым бәсекеге қабілетті жұмыс күшін және т. б. тарту үшін қолайлы әлеуметтік ортаның пайда болуы үшін аса маңызды құрамдас бөліктер.

Бұл Баяндамада зерттеу барысында алынған деректерге сүйене отырып, Қазақстанның азаматтық қоғамының қазіргі жай-күйінің сипаттамасы берілген. Мұндай сипаттама мынадай сипаттамаларды қамтиды:

- а) қоғамдық ұйымдардың қабылданатын басқарушылық шешімдерге ықпал ету мүмкіндігі;
- б) азаматтық қоғам институттарының жекелеген топтар мен қоғамдастықтардың құқықтары мен мүдделерін тиімді білдіру және қорғау қабілеті;
- в) азаматтық қоғам институттарын кәсіби кадрлармен, сондай-ақ қызмет үшін қажетті материалдық және қаржылық ресурстармен қамтамасыз ету;
- г) қоғамдық құрылымдарды қолдау және дамыту инфрақұрылымының болуы және жұмыс істеуі.

1. Дамуға арналған алғышарттар және ағымдағы жағдай

Қазақстанның азаматтық қоғамы 1990 жылдардың соңынан бастап қарқынды дами бастады. Қоғамдық қатынастардың өзгеріп жатқан жағдайларына, сондай-ақ ішкі саяси жағдайдың өзгеруіне жауап ретінде мемлекет тиісті құқықтық және институционалдық базаны қалыптастыруға кіріседі. 2001 жылы «Коммерциялық емес ұйымдар туралы» Заң қабылданды, 2003 жылы азаматтық сектордан пайда болған ұйымдармен өзара іс-қимыл жасауға арналған жергілікті мемлекеттік органдар – ішкі саясат департаменттері пайда болды. Келесі кезең 2003 жылы Азаматтық форум өткізу болды. Одан кейін стратегиялық құжат – Қазақстан Республикасы Президентінің 2006 жылғы 25 шілдедегі N 154 Жарлығымен бекітілген Азаматтық қоғамды дамытудың 2006-2011 жылдарға арналған тұжырымдамасы пайда болды.

Бірақ 2011 жылдан кейін жаңа стратегиялық бағдарлар пайда болған жоқ - Азаматтық қоғамды дамыту тұжырымдамасы өз әрекетін жоғалтты, ал жаңасы қабылданған жоқ. Мұндай жағдай бәрін бірдей қанағаттандырған жоқ. 2013 жылы жүргізілген сауалнама деректеріне сәйкес, Азаматтық қоғамды дамытудың жаңа тұжырымдамасын қабылдау үшін сұралған ҮЕҰ-дың 85%-ы пікір білдірді, тек 13%-ы ғана қарсы болды.

Жеті жыл өткеннен кейін, 2018 жылы Тұжырымдама қабылдау туралы қайта мәселе көтерілді. Бұл тақырып VIII Азаматтық форумды дайындау және

өткізу кезеңінде белсенді талқыланды, бастамашылары ҚР АЖҚДМ және Қазақстанның Азаматтық альянсы болды. 2019 жыл бойы Тұжырымдаманың жобасын талқылау процесі жалғасты. Алайда, қазіргі уақытта Тұжырымдама әлі де бекітілген жоқ.

Осылайша, азаматтық қоғам анықтама бойынша тәуелсіз болып табылатынына және өзінің даму жолдарын таңдауда дербес болуға ұмтылуына қарамастан, оның өкілдері мемлекеттен даму мен өзара іс-қимылдың негізгі векторларын қоятын белгілі бір құжатты күтеді. Бір жағынан қолданыстағы құқықтық шекке сүйенуді қалыптасқан дәстүр деп түсіндіруге болады, бұл мемлекеттік сектор ортасында бар қағидатқа негізделген – нормативтік-құқықтық базамен тікелей көзделгендерге рұқсат беріледі. Бұл тұрғыда Тұжырымдаманы азаматтық қоғам өкілдері билік органдарының диалогында дәлел ретінде қарастырады – Тұжырымдамаға сілтеме жасауға болады, оны дәйексөзге және т.б. келтіруге болады.

Ағымдағы жағдайды бірнеше негізгі сипаттамалар арқылы беруге болады.

Ең алдымен, азаматтық қоғамды дамыту үшін нормативтік-құқықтық база қалыптасты. Дегенмен, оны жетілдіру процесі жалғасатынын түсіну керек.

ҮЕҰ тану жағдайы біршама өзгерді. Әрине, азаматтық қоғамның ұйымдары көп жағдайда танымал болған жоқ, бірақ олардың арасында өз тұтынушылары үшін шынымен талап етілетін және қажетті болып табылатын бірқатар ұйымдар айқын белгіленген. Әңгіме арнайы әлеуметтік қызметтерді жеткізушілер туралы болып отыр.

Түрлі-түрлі диалог алаңдарының айтарлықтай саны жұмыс істейді. Ең танымал алаң Азаматтық форум болып табылады, сондай-ақ өңірлерде, сондай-ақ орталық мемлекеттік органдарда ұсынылған қоғамдық кеңестер жұмыс істейді.

2. ҮЕҰ белсенділігінің деңгейі, ауқымы және салалары

Азаматтық сектордың жай-күйін тікелей талдауға көше отырып, ең алдымен оның ауқымын бағалаймыз. Ауқымды бағалаудың дәстүрлі тәсілі - азаматтық қоғамның тіркелген ұйымдарының санын талдау.

ҮЕҰ болып жиі түсінетін азаматтық қоғамның тіркелген ұйымдарының саны туралы мәліметтер әрдайым сұрақтар туғызатын тақырып болды – қалай санауымыз, кімді есепке аламыз және т. б. Осы Баяндаманың мақсаты үшін ресми статистиканы ұстанатын боламыз. Сонымен, Қазақстан Республикасы Әділет министрлігінің деректеріне сәйкес, 2019 жылғы 1 қазандағы жағдай бойынша елде 17988 коммерциялық емес ұйым тіркелген. Ұйымдық-құқықтық нысандар бойынша бөлу 1-диаграммада көрсетілген.

1-диаграмма. Ұйымдық-құқықтық нысандар бойынша тіркелген коммерциялық емес ұйымдардың саны.

Бұл деректер таза түрде ҮЕҰ (өзінің нысаналы тобының құқықтары мен мүдделерін қорғауға бағытталған әлеуметтік миссиясымен) болып табылатын ұйымдар туралы мәліметтерді, сондай-ақ көптеген сарапшылар ҮЕҰ-ға жатқызбайтын ұйымдар туралы мәліметтерді де қамтиды, мысалы, кәсіби қауымдастықтар, кәсіподақтар және т.б. Алайда, осы ұйымдардың барлығы азаматтық қоғам саласына жатады.

Диаграммадан көрініп тұрғандай, ең көбі қоғамдық бірлестіктер болып табылады, олар жалпы санның 50%-дан сәл астамын құрайды. Қоғамдық бірлестіктер, бәлкім, басқару көзқарасынан ең демократиялық ұйымдар болып табылатынын атап өткен жөн.

Қорлар сондай-ақ сансыз ұйымдар тобына айналды, олардың саны 27%-дан астамды құрайды.

Ұйымдық-құқықтық нысандар бойынша тіркелген ҮЕҰ санын өңірлік бөлу мынадай түрде көрінеді:

1-кесте. Ұйымдық-құқықтық нысандар және өңірлер бойынша тіркелген ҮЕҰ саны.

ҰҚН	Алматы	Ақмола	Алм. обл	Ақтөбе	Атырау	ШҚО	Жамбыл	БҚО	Қарағ. обл
ҚБ	575	397	601	401	359	680	565	484	837
ЗТБ	223	21	50	32	19	103	36	40	85
Мекеме	189	79	187	120	55	246	107	120	240
Қор	597	179	302	203	202	256	243	140	294
Барлығы	1584	676	1140	756	635	1285	951	784	1456

Қостанай	Қызылорда	Маңғыстау	Нұр-Сұлтан	Павлодар	СҚО	Түркістан	Шымкент	ЖИЫН БІ
513	438	408	1317	402	342	444	358	9121
28	34	37	502	35	32	76	31	1384
89	423	78	261	95	59	117	118	2583
146	289	337	933	316	93	255	115	4900

776	1184	860	3013	848	526	892	622	17988
-----	-------------	-----	-------------	-----	-----	-----	-----	-------

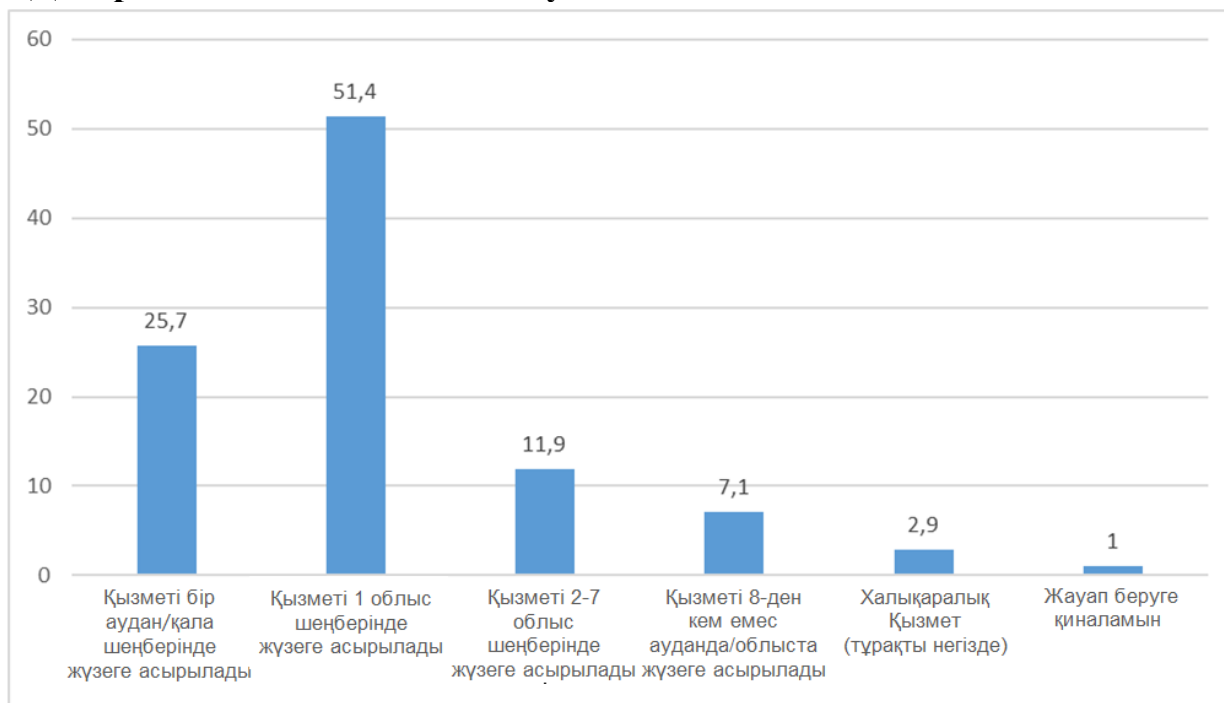
Ұсынылған диаграммадан тіркелген ұйымдар саны бойынша көшбасшылар мыналар болып табылатыны көрініп тұр:

- 1 - Нұр-Сұлтан - 3013
- 2 - Алматы қ. – 1584
- 3 - Қарағанды облысы - 1456
- 4 – ШҚО - 1285
- 5 - Алматы облысы - 1140

Мұндай бөлу қисынды түрде түсіндіріледі – ұйымдардың ең көп саны ірі қалалар мен облыстарда шоғырланған.

Азаматтық қоғам ұйымдары қызметінің ауқымын бағалау кезінде географиялық қамту принципі қолданылды. Нәтижелер 2-диаграммада көрсетілген.

2-Диаграмма. ҮЕҰ қызметінің ауқымы

Диаграммадан көрініп тұрғандай, ҮЕҰ-ның басым бөлігі (51,4%) өз қызметін бір облыс ауқымында жүзеге асырады. Ұйымның төрттен бірінен аздап астам бөлігі (25,7%) олар жұмыс істейтін ұйым қызметінің ауқымы бір ауданнан немесе қаладан аспайтынын атап өтті. Айта кету керек, ұйымның 19%-ы бірнеше облыс, 2-ден 8-ге дейін жұмыс істейді. Және айтарлықтай болмашы ұйымдар саны (2,9%) халықаралық қызметке тұрақты негізде енгізілгенін көрсетті.

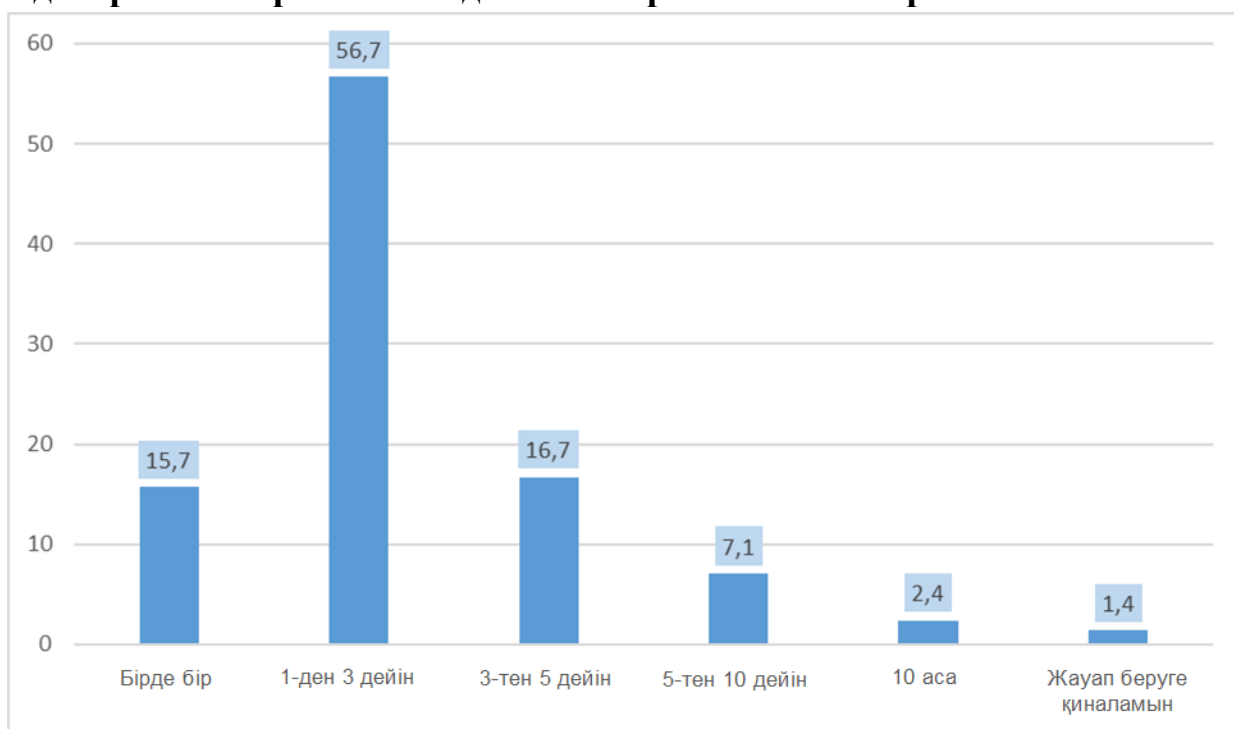
Жауаптарды талдау кезінде ұйым бюджетінің көлемі мен оның қызметінің ауқымының байланысуына назар аударылды. Басқаша айтқанда, үлкен бюджеті бар ұйымдар қызметтің үлкен ауқымымен сипатталады.

Ұйымның Астанада болуы мен оның қызметінің ауқымы арасында байланыс жоқ деген факт қызықты қорытынды болып табылады. Бұл елдің қандай да бір өңірінде тіркелген және әрекет ететін ұйымдар елордада орналасқандарға қарағанда қызметтің едәуір ауқымын көрсетеді дегенді білдіреді. Және бұл Нұр-Сұлтан ұйымдарының үлкен әлеуеті, мемлекеттік органдардың жақындығы, Халықаралық ұйымдарға, әлеуетті ресурстардың басқа да көздеріне және т.б. қол жетімділігі туралы пікірге қарамастан, *өңірлерде күшті ұйымдар бар деген қорытынды жасауға болады.*

Азаматтық ұйымдар қызметінің ауқымын бағалау үшін басқа дәстүрлі өлшем олар іске асыратын жобалардың саны болып табылады. Іске асырылып жатқан жобалар саны - қызмет ауқымының жақсы индикаторы. Жобалардың көп саны ресурстардың болуын, сондай-ақ азаматтық ұйымның әлеуетті әсер ету дәрежесін көрсетеді. 3-диаграммадағы бөлуден көрініп тұрғандай, ұйымдардың көпшілігі бір жыл ішінде бірден үш жобаға дейін жобаны іске асырады, іске асырылатын жобалардың орташа саны 2,67-ге тең. Егер мұндай жобалардың бюджеттері айтарлықтай маңызды болса, онда бұл жеткілікті сан болып саналады, бірақ аз бюджеттерде жыл ішінде жобалардың мұндай саны аз болып табылады.

Ұйымның шамамен 9,5%-ы жылына 5 және 10 жобадан астамын іске асырады. Әлбетте, бұл сектордың ең күшті ұйымдары.

3-диаграмма. Бір жыл ішінде іске асырылған жобалар саны.

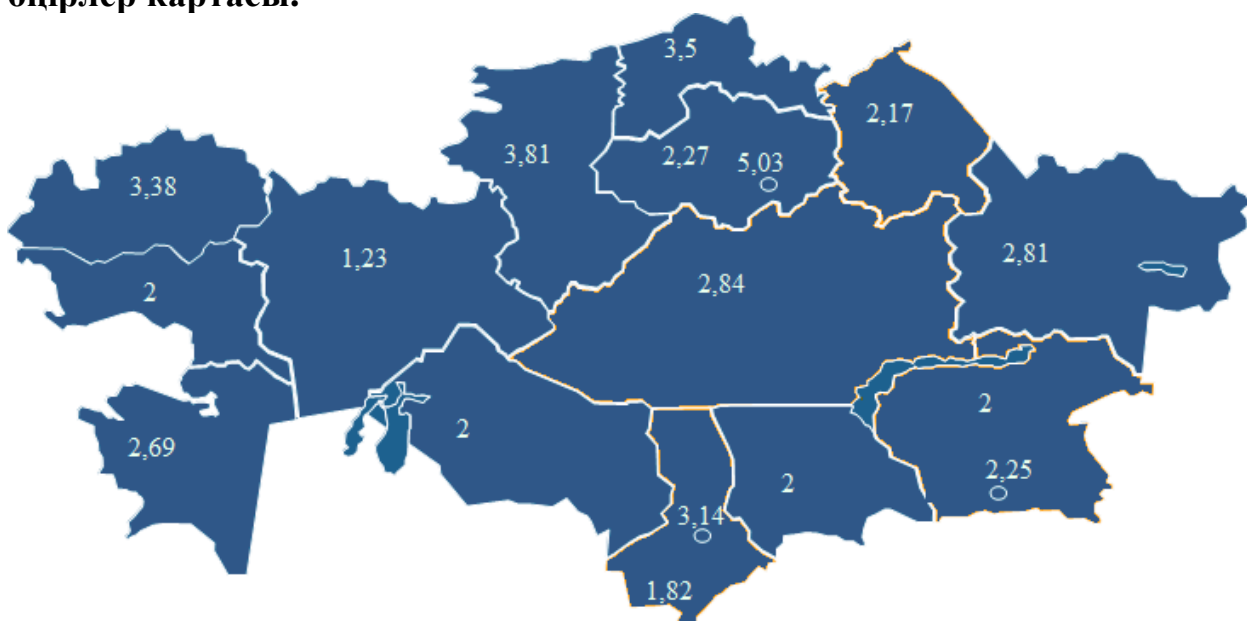

Сондай-ақ, жыл ішінде бірде-бір жобаны іске асырмаған ұйымдардың 15,7%-на назар аудару маңызды. Бұл өте жоғары көрсеткіш. Мұндай жағдайдың себептері бірнеше болуы мүмкін. Осы ҮЕҰ үшін мұндай жағдай нормадан өзгеше болуы мүмкін, мысалы, ағымдағы жылы олар мемлекеттік әлеуметтік тапсырыс немесе грант ала алмады. Бірақ бұл бірнеше жыл бойы іс жүзінде ешқандай қызметті жүзеге асырмайтын, қағазда ғана жұмыс істейтін ұйымдардың өкілдері екені жоққа шығарылған жоқ.

Бірнеше жобалары бар ұйымдарға қатысты бірқатар сипаттамаларды көрсетуге болады. Ең алдымен, ұйым жасы мен жобалар саны арасындағы байланыс орын алады. Бұл жерде таңқаларлық ештеңе жоқ, өйткені тәжірибелі ұйымдар ресурстарды тарту тұрғысынан көбірек мүмкіндіктерге ие. Тиісінше, іске асырылатын жобалар саны бюджет мөлшерін анықтайды.

Ең қызықтысы өңір пен жобалар саны арасында байланыс анықталды. Бұл жағдайда астаналық ұйым мәртебесі маңызды. 1-суретте көрсетілгендей, жобалардың орташа саны бойынша астана көшбасшы болып табылады (орта есеппен бес жоба). Одан әрі Қостанай облысы (3,81), Солтүстік Қазақстан облысы (3,5), Батыс Қазақстан облысы (3,38) және Шымкент қаласы (3,14) жүреді. Ақтөбе облысы айқын аутсайдер болып көрінеді - 1,23 жоба. Одан әрі Түркістан облысы – 1,82 жоба. Облыстардың тұтас тобы 2 жобаның орташа көрсеткішіне ие, оларға Алматы, Атырау, Жамбыл және Қызылорда облыстары жатады.

1-сурет. ҮЕҰ жүзеге асыратын жобалардың орташа саны бойынша өңірлер картасы.

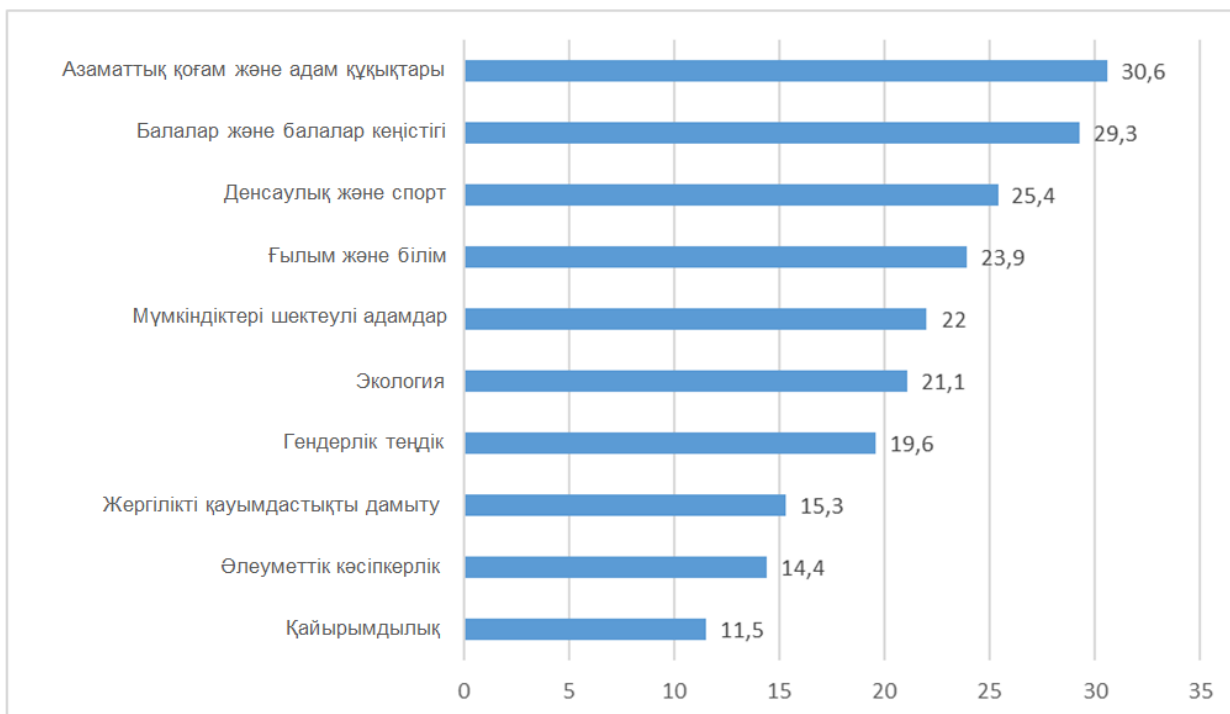
Алайда мұнда бірқатар ескертпелер жасау маңызды. Біріншіден, бұл Баяндамада 2019ж. жағдай бойынша жағдайды сипаттау келтірілген, яғни өңірлер бойынша жобалар санын мұндай бөлу типтік емес болуы мүмкін.

Екіншіден, деректерді талдау өңір пен жобалар саны арасында корреляцияның болуын көрсетпейді. Біз астаналық ұйымның мәртебесі мен оның жобаларының саны арасында байланыс бар екенін сенімді түрде айта аламыз.

Тіпті, қызметкерлер саны мен іске асырылатын жобалар саны арасында байланыс бар. Бұл байланыс статистикалық маңызды, бірақ өте күшті емес. Қызметкерлердің көпшілігі іске асырылатын жобалардың көп санына байланысты. Мұнда тәуелділік екі бағытта болуы мүмкін: бір жағынан, қызметкерлердің көп саны ҮЕҰ-ға көбірек ресурстарды, яғни көп жобаларды тартуға мүмкіндік береді; екінші жағынан, ұйым жобаларды алғаннан кейін қызметкерлердің штатын жинауы мүмкін, өйткені қаржы қаражатының болуы көп жұмыс көлемін орындау үшін көп жұмыс қолын жалдауға мүмкіндік береді.

Талдау үшін тағы бір маңызды мәселе - азаматтық ұйымдар қандай бағыттар бойынша барынша белсенділік танытуда. 4-диаграммада кем дегенде 10% жинаған жауаптардың нұсқалары берілген.

4-диаграмма. ҮЕҰ қызметінің бағыттары (% , сұхбаткерлердің 10 және одан да көп % таңдаған бағыттар ғана ұсынылған).

Жауаптардан көрініп тұрғандай, қызметтің ең танымал бағыты – азаматтық қоғам және адам құқықтары. Бұл бір жағынан үшінші сектордың әрбір ұйымы азаматтық қоғамды нығайту мен дамытуға жұмыс істейтінімен түсіндіруге болады. Сондай-ақ, осы саладағы қызметті жүзеге асыра отырып, ҮЕҰ мен АҚҰ адамның қандай да бір құқықтарын (саяси, әлеуметтік, мәдени, экологиялық және басқа) қорғайды. Әрине, мұндай жауап азаматтық

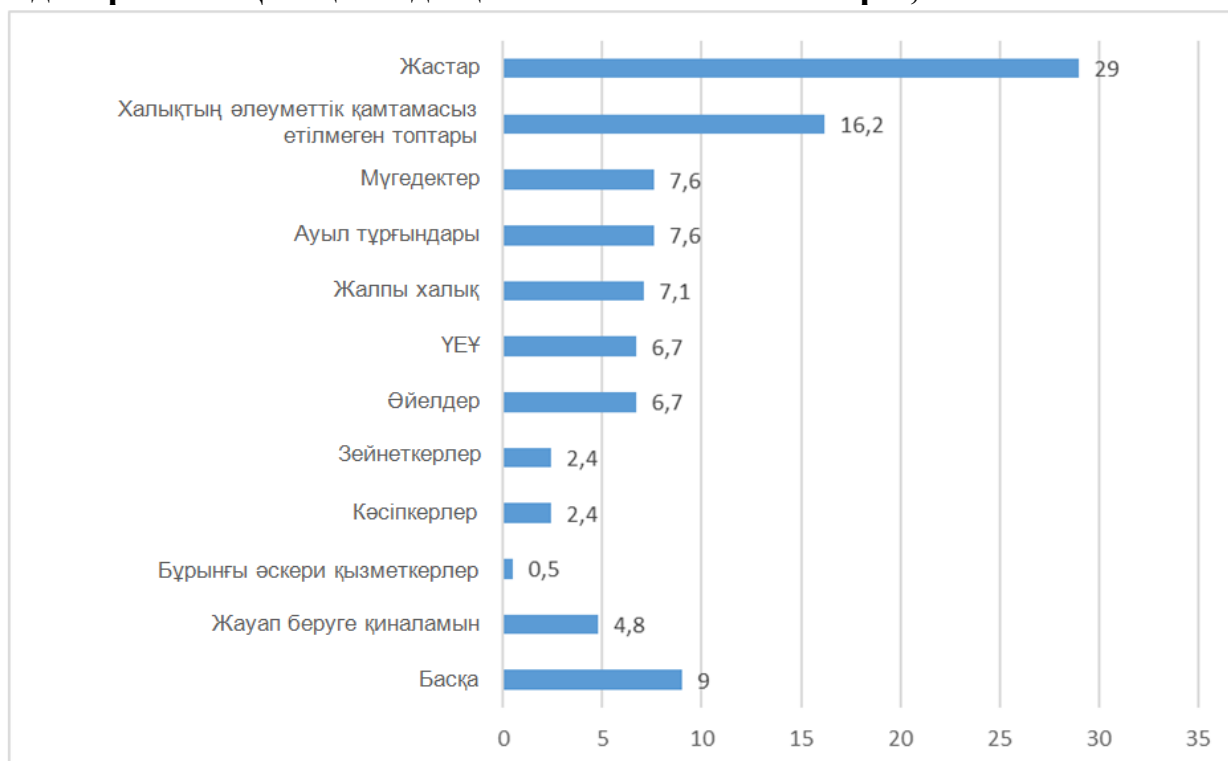
Ұйымның тар мамандануы туралы аз ақпарат береді. Дегенмен, сұхбаткерлердің ең маңызды тобы дәл осы жауапты таңдады.

Шамамен осындай ұйымдар саны балалардың проблемаларына маманданған. Денсаулық және спорт ұйымның төрттен бір бөлігі үшін қызметтің басым бағыты болып табылады. Ең маңызды бағыттардың ішінде ғылым мен білімді, сондай-ақ мүмкіндігі шектеулі адамдарды қолдауды көрсетуге болады.

Диаграммада көрсетілмеген, бірақ айтарлықтай үлкен қолдау алған жауаптар нұсқасының арасында келесі бағыттарды көрсетуге болады: мәдениет және өнер (8,6%), қалалық зерттеулер (4,3%) және жастар саясаты (4,3%).

ҮЕҰ қызметінің бағыттары туралы нақты түсінік алу үшін олардың нысаналы топтарын талдаймыз. Мұнда ең жиі таңдау – жастар (29%). Танымалдығы бойынша біріншісінен едәуір артта қалған екінші нұсқа – бұл халықтың әлеуметтік қамтамасыз етілмеген топтары (16,2%). Жауаптың келесі нұсқалары айтарлықтай аз (8%-дан артық емес).

5-диаграмма. Қазақстандық ҮЕҰ нысаналы топтары, %.

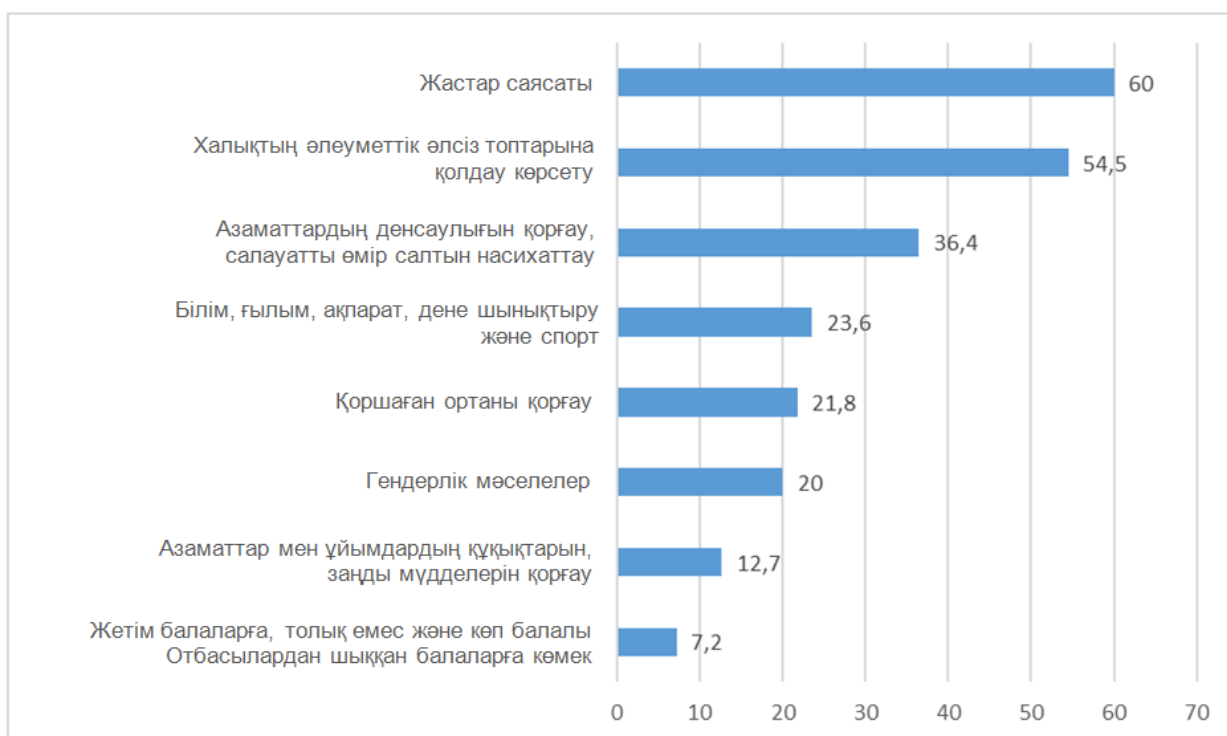
Нысаналы топ ұйымның жасына, бюджетіне немесе жобалардың санына байланысты емес екенін атап өткен жөн. Сондай-ақ, өздерінің нысаналы аудиториясы туралы сұраққа жауап беруге қиналған ұйымдардың 4,8%-на назар аударған қызықты. Мұндай жауаптың себептері бірнеше болуы мүмкін: нысаналы аудиториясы тым кең, өз аудиториясын анық түсінбейді немесе жауапты іс жүзінде жұмыс істемейтін ұйым берген. Тағы бір назар аударарлық жауап - ұйымдардың 7,1%-ы барлық халықты нысаналы топ ретінде көрсетті. Бұл тәжірибенің жоқтығы, кәсіби еместігі, т. б. туралы

айтуы мүмкін, өйткені бірде-бір ұйым қанша қаласа да барлық халық үшін, оған кіретін барлық топтар үшін мүлдем жұмыс істей алмайды. Не, осылайша, өздеріне халықтың ішінен қандай да бір топты бөлуге қиын болғандықтан, олар барлығымен шектеусіз жұмыс істейді (мысалы, экологиялық ұйымдар).

Зерттеу барысында сараптамалық сауалнама әдісі қолданылды, онда ҮЕҰ үшін қызметтің ең танымал бағыты Жастар саясаты (60%) екенін көрсетті. Танымалдығы бойынша екінші жауап - халықтың әлеуметтік әлсіз топтарын қолдау (54,5%). Нәтижеден көрініп тұрғандай, ҮЕҰ өкілдерінің сараптамалық бағалары мен жауаптары қатты сәйкес келмейді (сонымен қатар оларды әртүрлі деп атауға болмайды, алынған нәтижелерді белгілі бір дәрежеде қиылысады).

Егер ҮЕҰ мен сарапшылардың сауалнамасының нәтижелерін салыстыратын болсақ, онда сарапшылардың жауабы дұрыс жалпыланған нәтиже болып табылады деп болжауға болады. Бұл, біріншіден, ҮЕҰ сұрау кезінде іріктеме қолданылмауымен түсіндіріледі, тиісінше, сұралған ұйымдар жеке өңірге немесе жалпы елге тән бағыттардың барлық спектрін көрсетпеуі мүмкін. Екіншіден, егер ҮЕҰ жауаптары жағдайды қандай да бір жеке түсінуге негізделсе, субъективті болса, сарапшылардың пікірі (субъективті болса да) жалпы жағдайды білуге, статистикалық деректерді меңгеруге негізделген. Сондықтан сарапшылардың пікірі қызметтің бағыттары бойынша нақты көріністі неғұрлым дұрыс көрсетеді.

6-диаграмма. ҮЕҰ неғұрлым ұсынылған қызмет бағыттары (% , сараптамалық сауалнама).

Енді ҮЕҰ өздері таңдаған қызмет бағыттары шын мәнінде қоғамдық маңызы бар бағыттармен сәйкес келе ме екенін салыстыруға тырысамыз. Мұнда біз сондай-ақ осындай бағыттарды белгілеген, сарапшылардың пікіріне жүгіндік.

7-диаграмма. ҮЕҰ қызметі үшін қоғамдық маңызды бағыттар (% , сараптамалық сауалнама).

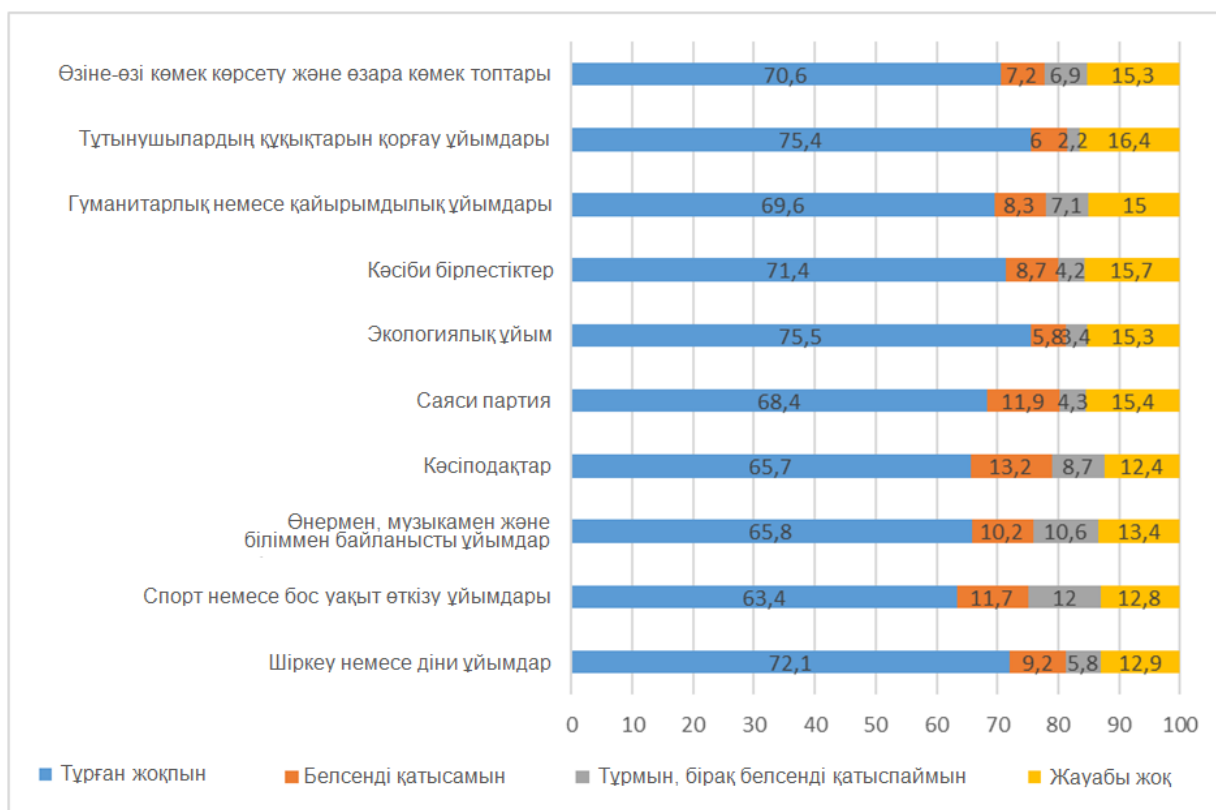
Диаграммадан көрініп тұрғандай, бағыттардың спектрі бұрын ұсынылған екі диаграммадағы сияқты, тек олардың рейтингтегі позициялары ғана өзгерген. Сонымен, қоршаған ортаны қорғау неғұрлым маңызды бағыт ретінде, сондай-ақ мемлекеттік қызмет көрсету сапасының қоғамдық мониторингі және қоғамдық келісімді нығайту белгіленген.

Талдау үшін келесі мәселе – азаматтық ұйымдардың қызметіне тартылу, атап айтқанда – осы ұйымдар мүшелерінің саны. Бұл жерде, әрине, барлық ұйымдар мүшелік болып табылмайтынын түсіну маңызды. Сонымен қатар, статистикаға сәйкес, тіркелген ұйымдардың жартысынан астамы мүшелік – қоғамдық бірлестіктер мен қауымдастықтар (ЗТБ) болып табылатынын атап өткен жөн. Қорлар мен мекемелерге келетін болсақ, олар мүшелік ұйымдар болып табылмайды. Бұл маңызды сәттер, өйткені мемлекеттік органдардың көптеген өкілдері барлық ҮЕҰ мүшелік ұйымдар болып табылады деп санайды. Сондықтан, тартылу туралы айтқанда, біз тек мүшелік туралы ғана емес, неғұрлым кең және формальды мағынада тартылу, яғни ұйымдардың қызметіне қатысу туралы айтатын боламыз.

Жауаптарды бөлу 8-диаграммада берілген. Сұхбаткерлердің көпшілігі азаматтық ұйымдарда тіркелмеген (ұйымдардың барлық түрлері бойынша қатыспаудың орташа көрсеткіші 69,8%-ды құрайды). Келесі танымалдығы бойынша жауаптың нұсқасы рұқсат қағаз (14,5%) болды, бұл да қандай да бір азаматтық ұйымдарға қатыспау, тартылмау фактісі ретінде түсіндіруге болады. *Осылайша, "қатыспайтындардың" жиынтық үлесі 84,3%-ға жетеді.* Бұл өте үлкен мәнге ие, бірақ сонымен бірге барлық халықтың азаматтық ұйымдар қатарына тартылмауы тиіс екенін мойындау керек.

Сондай-ақ сауалнама нәтижелері қазақстандықтардың көбінесе мүшелер болып табылатыны немесе спорт және бос уақытын ұйымдастыруға байланысты қауымдастықтардың (23,7%), кәсіподақтардың (21,9%), өнермен, музыкамен және білім берумен байланысты ұйымдардың (20,8%) қызметіне тартылғаны туралы қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Бұл жерде кәсіподақтарға мүшелік, ал кейбір жағдайларда тіпті саяси партияларға мүшелік (бұл жауаптың танымалдығы бойынша төртінші нұсқасы – 16,2%) әрдайым азаматтық ерік білдіру актісі болып табылмайтынын түсіну керек. Көбінесе ұйымға немесе кәсіпорынға жаңадан қабылданған қызметкерлер жұмысқа тұрған кезде автоматты түрде кәсіподақ мүшелері болады. Саяси партиялар жағдайында да кейде ұқсас тәжірибе орын алады. Сондықтан жауап нұсқаларының бірінші үштігіне оралғанда, тек спорт және бос уақыт өткізу ұйымдары, сондай-ақ өнермен, музыкамен және біліммен байланысты ұйымдар толық көлемде ерікті болып табылады деп болжауға болады (қатарға тек өз қалауы бойынша келетін ұйымдар). Сондай-ақ, экологиялық ұйымдар мен тұтынушылардың құқықтарын қорғау ұйымдарында (бұл ұйымдар да айтарлықтай дәрежеде ерікті болып табылады) қолдаудың ең аз мөлшері белгіленді.

8-диаграмма. Қызмет бағыттары бойынша азаматтық ұйымдарға тартылу деңгейі, %.

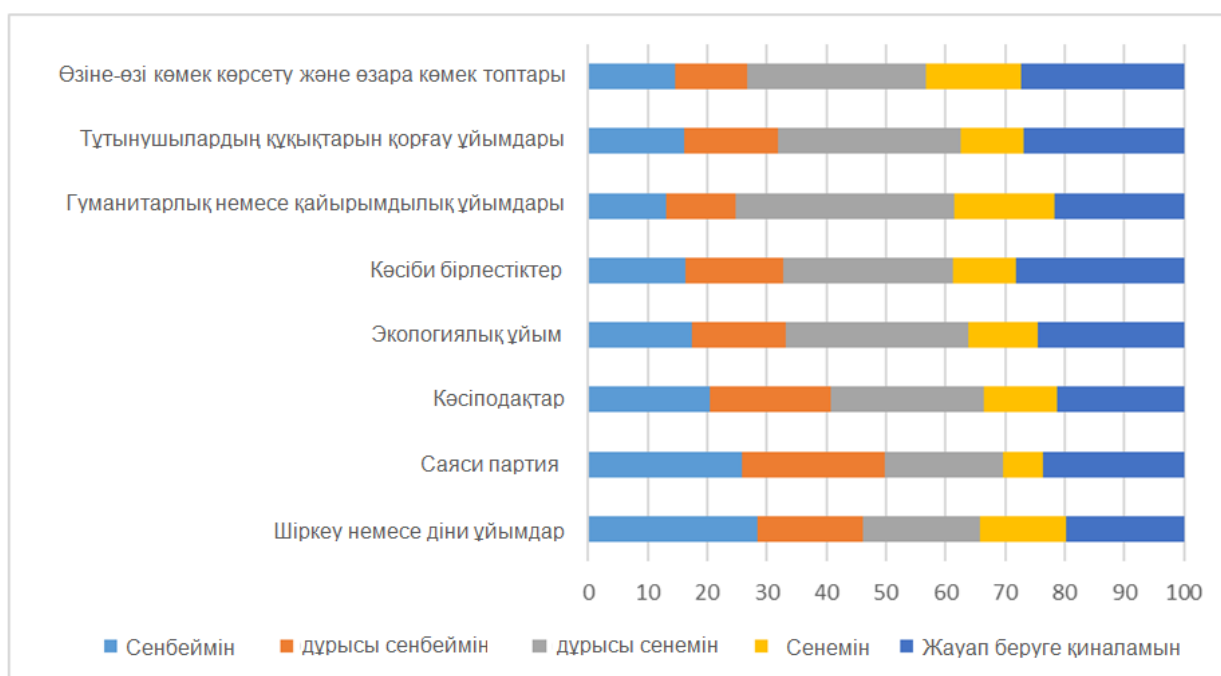
Мұнда сондай-ақ экологиялық ұйымдарға қатысты алынған нәтижеге назар аудару керек. Диаграммада бұл жауап ең танымал емес екендігі көрсетілген. Дегенмен, егер азаматтық сектордың даму тарихын және «Невада-Семей» сияқты әлеуметтік қозғалыстардың белсенділігін назарға алсақ, бұл жағдай бірнеше оғаш көрінеді. Одан басқа, соңғы уақытта әртүрлі өңірлерде кері дәлелдер орын алды - біз осындай бастамалар мен ұйымдардың айтарлықтай белсенділігін байқап отырмыз (мысалы, «Көк Жайлау» айналасындағы оқиғалар, сондай-ақ кейбір басқа өңірлердегі оқиғалар). Мұны жалпы массада мұндай қызметке тартылған азаматтар әлі көп емес екендігін түсіндіруге болады.

Азаматтық бастамалар мен ұйымдарға белсенді қатысатын адамдарды сипаттауға тырысамыз. Сипаттамалардың бірі азаматтық белсенділіктің бір түріне қатысу басқа түрлерге қатысу мүмкіндігін арттыратынын айтады. Әсіресе күшті байланыстар келесі диадалар арасында байқалады:

1. Өнермен, музыкамен және білім берумен байланысты ұйымдармен спорт және бос уақыт ұйымдары;
 2. Кәсіподақтар және саяси партиялар;
 3. Кәсіподақтар және гуманитарлық (қайырымдылық) ұйымдар;
 4. Саяси партиялар және гуманитарлық (қайырымдылық) ұйымдар;
 5. Экологиялық ұйымдар және гуманитарлық (қайырымдылық) ұйымдар;
- Басқаша айтқанда, бір бағытта белсенділік танытқан адам да басқа бағыттарда да белсенді.

Азаматтық қоғам ұйымдары қызметінің деңгейін, ауқымын және салаларын зерттеу бағытындағы келесі қадам оларға деген сенім деңгейіне қатысты. Сенімділікті бағалау кезінде тізімнен спорт ұйымдары мен өнермен, музыкамен, білім берумен айналысатын ұйымдар алынып тасталды, себебі бұл бос уақыт мекемелері. Жауаптарды бөлу 9-диаграммада келтірілген.

9-диаграмма. Азаматтық ұйымдардың әртүрлі түрлері бойынша сенім деңгейі %.

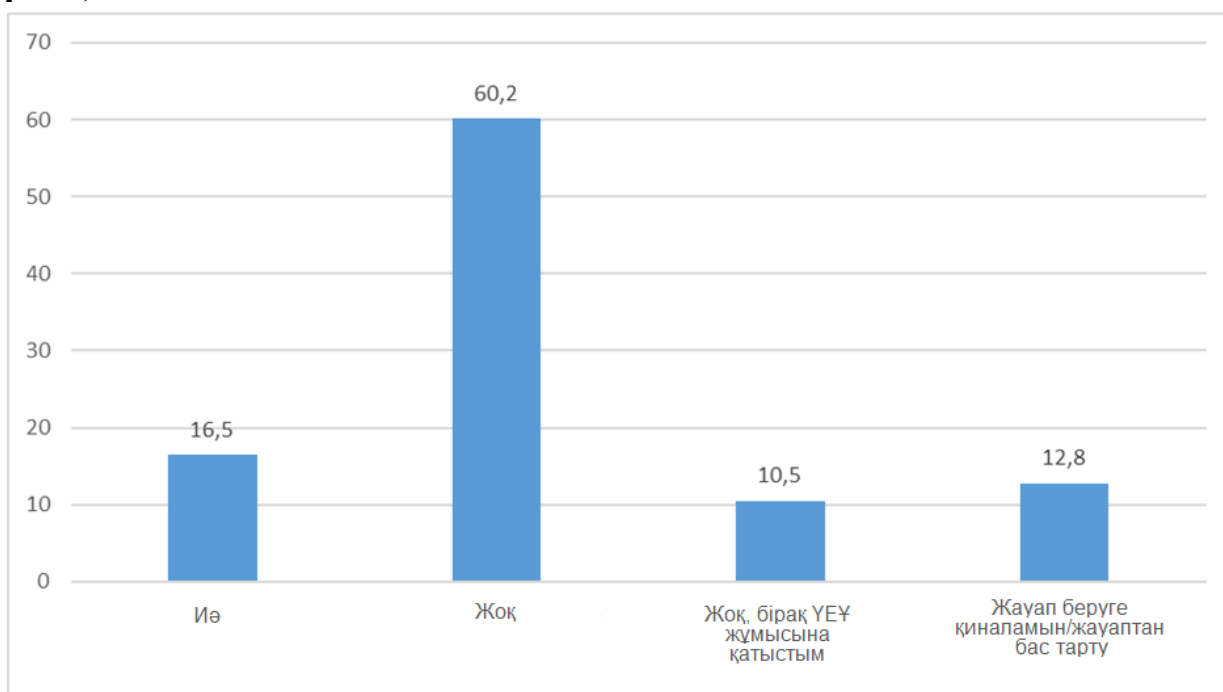

Мұнда бір бақылау назар аударады. Жауаптардан көрініп тұрғандай, қатысу мен сенім арасында тікелей байланыс жоқ. Мысалы, саяси партиялар мен кәсіподақтар жағдайында қатысудың жоғары деңгейі орын алды, сонымен қатар оларға деген сенім деңгейінің көрсеткіштері жоғары емес. Алайда, нақты саяси партиялар мен кәсіподақтарға белгілі бір жоғары сенімсіздік орнатылған деп ойлаудың қажеті жоқ. Керісінше, гуманитарлық және қайырымдылық ұйымдарға деген жоғары сенім бар. Осылайша, гуманитарлық және қайырымдылық ұйымдарға толық сенім білдіретіндердің саны 16,8% - ды, ал дұрысы сенім білдіретіндердің саны 36,6% - ды құрайды. Алайда, егер осы ұйымдардың қызметіне тікелей қатысқан адамдарды ғана қалдырса, онда көрсеткіштер апатты түрде төмендейді (тиісінше 5,3% және 11%). Осылайша, сенім деңгейінің салыстырмалы түрде жоғары болуы тәжірибе мен білімге емес, жақсы және жаман (қайырымдылық ұйымдары – бұл жақсы) туралы жалпы ұғымдарға негізделген сенімді көрсетеді. Саяси партиялар жағдайында, қарама-қарсылық орын алуы мүмкін («саясат- лас іс» сияқты), бұл төмен бағаға әкеледі.

Шіркеу және діни ұйымдарға сенімнің төмен деңгейіне назар аудару маңызды. *Жалпы, мұндай жауаптар ойлануға, сондай-ақ халық тарапынан көрсетілген институттарға деген сенім деңгейін арттыруға бағытталған ықтимал іс-әрекеттер үшін айтарлықтай маңызды ақпарат береді.*

Халық пен ҮЕҰ/ОМО-ның өзара іс-қимылының ерекшеліктерін жақсы анықтауға мүмкіндік беретін азаматтық сектормен өзара іс-қимылдың басқа маңызды аспектісі азаматтық ұйымдар ұсынатын қызметтерді тұтынушы рөлінде болып табылады. 10-диаграммада көрсетілген нәтижелер көрсеткендей, ҮЕҰ қызметтерін пайдаланғандардың үлесі көп емес (16,5%). Тағы 10,5%-ы қызметтерді пайдаланбаған, бірақ ҮЕҰ жұмысына қатысқанын атап өткен. Осылайша, осы компоненттегі азаматтық ұйымдардың қызметімен байланысты тұлғалардың жиынтық үлесі 27%-ды құрайды. Сұхбаткерлердің көпшілігінде (60,2%) ҮЕҰ-дан қызмет алу/сатып алу тәжірибесі болған жоқ. Сондай-ақ, сұралғандардың 12,8% жауап беруге қиналды, соның салдарынан, олар ҮЕҰ-дан ешқандай қызмет алған жоқ деп айтуға негіз жоқ (бірақ олар үшін өте маңызды нәрсе болмағанын дәл айтуға болады, өйткені олардың есінде қалмаған).

10-диаграмма. Халық арасында ҮЕҰ қызметтері бенефициарларының үлесі, %.

Корреляциялық талдау қызмет алушылардың балалар санымен (балалар саны көп болса, ҮЕҰ-ның бенефициары болу мүмкіндігі көп), тұратын орнымен (ауылдық жерлерде тұру бенефициар болу мүмкіндігін арттырады) және әлауқатпен (ғажап, бірақ сұхбаткерлердің неғұрлым қамтамасыз етілгендері жиі бенефициарлар болды) белгілі бір байланысының болуын көрсетеді.

Өңірлік айырмашылықтар туралы айта келе, талдау белгілі бір өңірде тұру мен ҮЕҰ қызметінің тұтынушысы болу мүмкіндігінің артуы арасындағы

тәуелділікті анықтамағанын атап өту қажет. Дегенмен, облыстар арасындағы айырмашылықтар айтарлықтай байқалады (3-сурет), сондықтан оларға назар аудару керек.

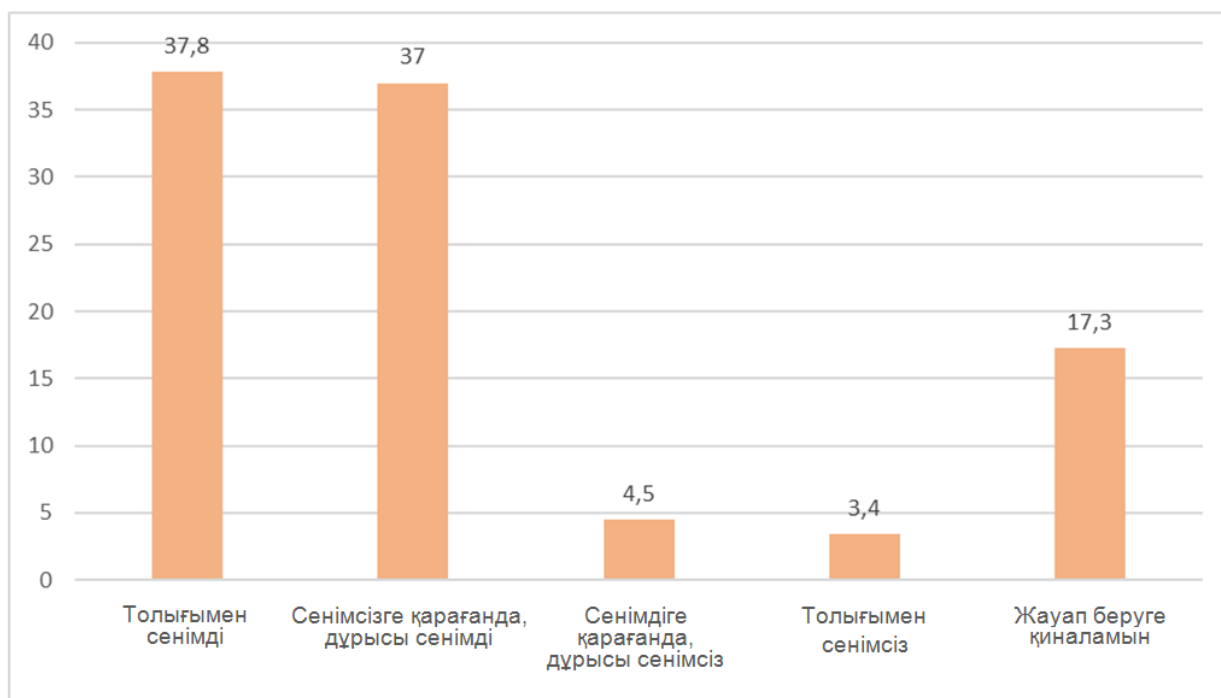
Сонымен, ҮЕҰ қызметі бенефициарларының жоғары үлесі бар облыстарға: Ақтөбе, Қостанай, Қызылорда, Маңғыстау және Солтүстік Қазақстан облыстары жатады. Нұр-Сұлтан қаласы мен Түркістан облысы күтілетін көрсеткіштен сәл жоғары. Төрт облыс - Ақмола, Шығыс Қазақстан, Жамбыл және Павлодар облыстары күтілетін көрсеткіштен сәл төмен нәтиже көрсетеді. Алматы, Атырау және Қарағанды көрсеткіштері төмен, Алматы және Шымкент қалаларында, сондай-ақ Батыс Қазақстан облысында көрсеткіштер айқын төмен.

2-сурет. ҮЕҰ қызметінің бенефициарлар деңгейі бойынша өңірлер картасы.

ҮЕҰ көрсететін қызметтердің аталуына байланысты әдетте қойылатын келесі сұрақ - бұл аталған қызметтердің сапасына қанағаттану деңгейі. 11-диаграммада келтірілген нәтижелер осы сұраққа жауап берген сұхбаткерлердің 37,8% көрсетілген қызметтердің сапасына толық қанағаттанғанын атап өтті. Сұхбаткерлердің осындай саны дұрысы қанағаттанғанын (37%) атап өтті. Оң жауаптардың жиынтық үлесі 74,8% құрайды. Теріс жауаптардың жиынтық үлесі іс жүзінде 10 есе аз (7,9%). Жауап беруге қиналғандардың үлесі жоғары (17,3%).

11-диаграмма. Пайдаланушылар санын түзетіп, алынған қызметтердің сапасына қанағаттану деңгейі, %.

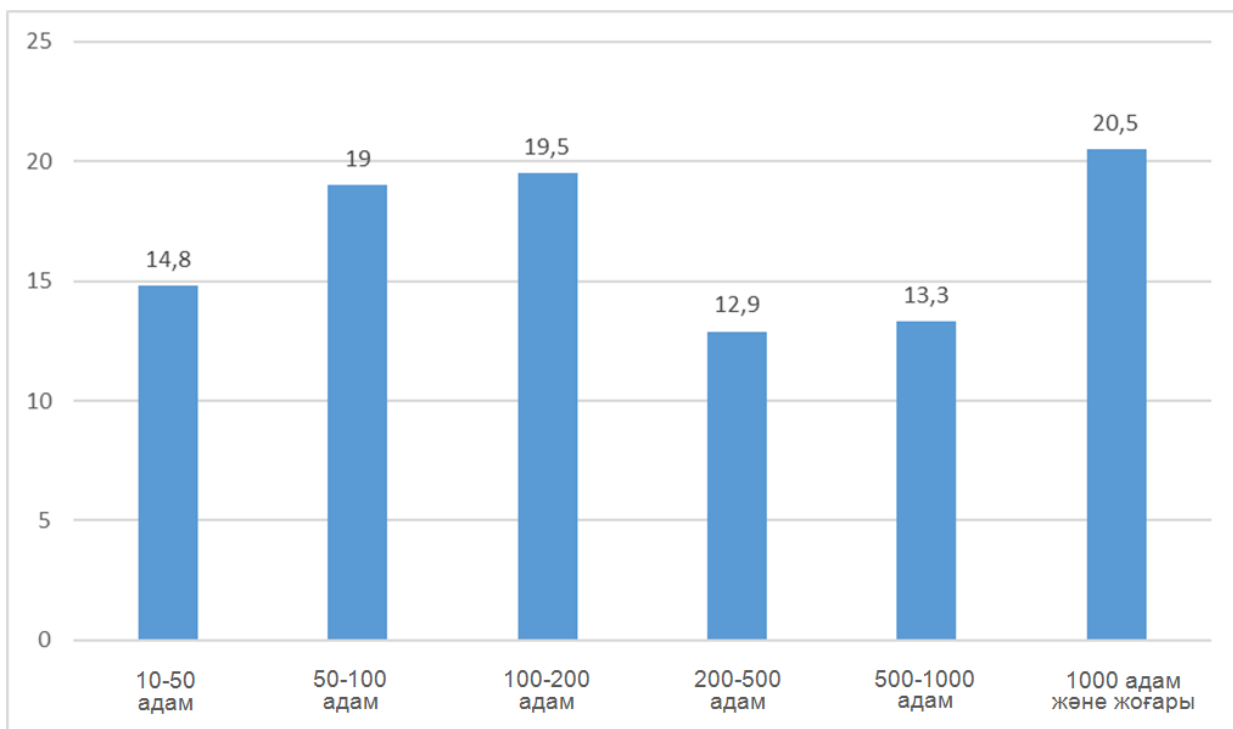

Жауаптар ҮЕҰ-да алынған көмек пен қызметтер негізінен материалдық қолдаумен және кеңес берумен байланысты болғанын көрсетеді. Сонымен қатар, анда-санда сұхбаткерлер ҮЕҰ оларға белгілі бір дағдыларды меңгеруге көмектескендерін көрсетті.

Азаматтық қоғам ұйымдарының жұмыс ауқымы мен әсерін бағалауға мүмкіндік беретін маңызды мәселе – ол бенефициарлар саны. Зерттеу нысаналы аудиторияның орташа саны шамамен жарты мың адамды құрайтынын көрсетті (дәлірек айтқанда-448). Бұл ретте ҮЕҰ әрбір бесінші (20,5%) өкілі нысаналы аудиторияның көлемі 1000 адамнан асатынын көрсетті (осылайша, орташа баға төмендетілген).

Жалпы, ҮЕҰ-дың нысаналы топтары айтарлықтай үлкен деген ой қалыптасады және бұл сұхбаткерлердің бұрын ұсынылған жауаптарымен қарама-қайшы келеді. Шынында да, тек 16,5%-ы ҮЕҰ қызметтерін алу тәжірибесі болғанын атап өтті. Бір қарағанда, мұнда белгілі бір қарама-қайшылық орын алады, өйткені ҮЕҰ өкілдері берген нысаналы аудиторияның көлемі 16,5%-дан артық бенефициарлардың санын көрсетеді. Алайда, егер Республикада әртүрлі бағалаулар бойынша 2000-3000 белсенді жұмыс істейтін ҮЕҰ барын және олардың әрқайсысында орташа жарты мың бенефициарлардың бар екенін есепке алатын болсақ, онда ел халқына қайта есептеу кезінде ҮЕҰ халықтың шамамен 12-15% - ын (басқаша айтқанда, осы зерттеу шеңберінде алынған шамамен сол үлес) қамтиды.

12-диаграмма. ҮЕҰ нысаналы аудиториясының саны, %.

3. Ұйымдастыру әлеуеті, қаржыландыру көздері және материалдық-техникалық жабдықтау

Келесі өлшеу блогы ҮЕҰ-ның ұйымдастыру әлеуетінің жағдайын бағалауға қатысты. Белгілі болғандай, ұйымдастыру әлеуеті - көп құрамды, ұйымның құрамдас бөліктері мен сипаттамаларының айырмашылықтарын қамтитын ұғым. Ұйымдастыру әлеуетін бағалау өте маңызды, өйткені қандай да бір әлеуметтік проблемаларды шешуде, белгілі бір әлеуметтік жобаларды іске асыруда ұйымның техникалық, қаржылық және өзге де мүмкіндіктерін бағалауға мүмкіндік береді.

Біз сипаттауға тырысатын бірінші сипаттама - қызметкерлер штаты немесе персонал, өйткені адам ресурстары ұйымдастыру әлеуетінің базалық негіздерінің бірі болып табылады. Қазақстандық ҮЕҰ-ға қатысты адам ресурстары дәстүрлі түрде ең әлсіз орындардың бірі болып саналады.

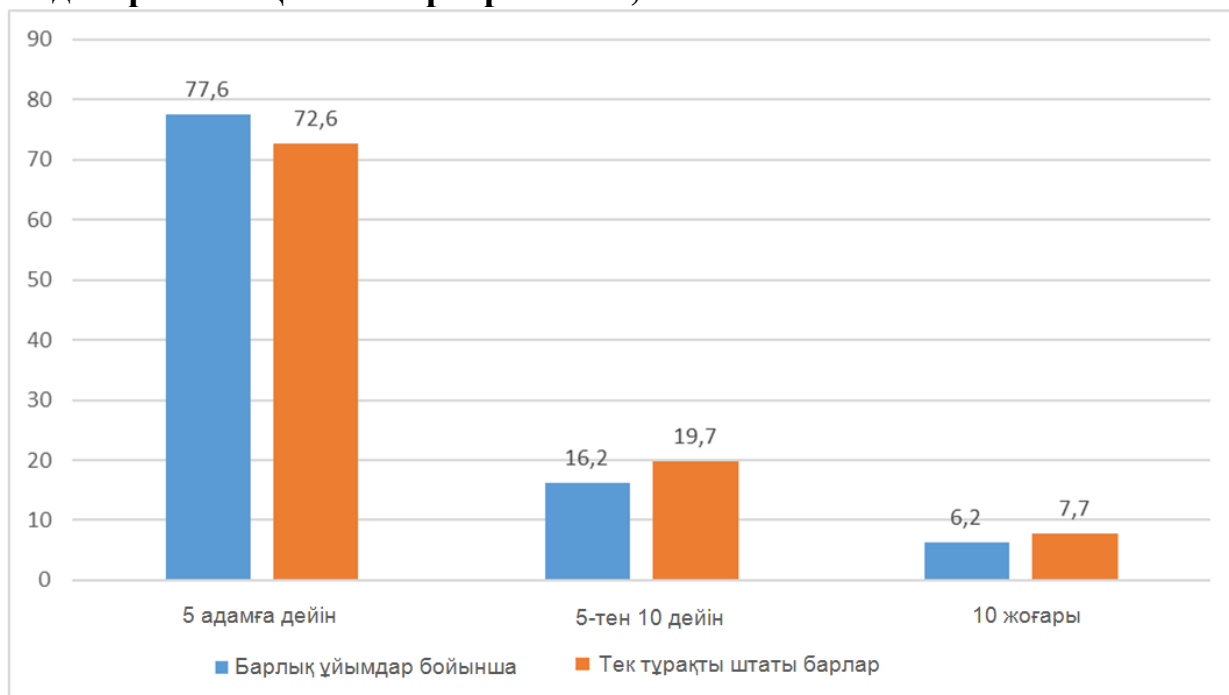
Алайда, 2019 жылғы жағдай былай, сұралған ҮЕҰ-дың 80%-ы қызметкерлердің тұрақты штаты бар екенін атап өтті. Тиісінше, 20%-ында тұрақты штат жоқ.

Штаттың өлшемі бойынша нәтижелерді бөлу 13-диаграммада келтірілген. Диаграммадан көрініп тұрғандай, штаты бес адамға дейінгі ҮЕҰ үлесі 72,6%-ды құрайды және бұл басым көпшілігі. Қызметкерлер штаты бестен он қызметкерге дейінгі ұйымдардың үлесі - 19,7%, ал оннан астам қызметкер - 7,7%-ға тең.

Егер барлық зерттелетін жиынтықты назарға алатын болсақ, онда бір ұйымға қызметкерлердің орташа саны 3,9 адамды құрайды. Алайда, егер өкілдері

қызметкерлердің тұрақты штатының бар екенін көрсеткен ұйымдарды ғана қарайтын болсақ, онда орташа мәні 4,3-ке дейін артады.

14-диаграмма. Қызметкерлер штаты, %.

Ұйымдастыру әлеуетінің екінші сипаттамасы және оның негізгі элементтерінің бірі – бюджет.

Қаржыландыру көздерінің талдауы ұйымдардың соңғы үш жыл ішінде алған қаржыландырудың неғұрлым кең тараған көзі мемлекеттік әлеуметтік тапсырыс болып табылатынын көрсетті (оны сұралған ұйымдардың 50% - дан астамы алды).

Танымалдығы бойынша екінші дерек көз халықаралық гранттар болып табылады – ұйымның 43%-ға жуығы. Бұдан әрі демеушілік көмек – 31% және жеке салымдар – 25%. Ең аз таралған табыс көзі мүшелік жарналар болып табылады – 9,5%.

Нақты ұйымдардың табыс көздері әртүрлі екенін атап өткен жөн. Орташа алғанда, бір ұйымға екі кіріс көзі келеді. Жалпы, бұл белгілі бір қаржылық тұрақтылықты көрсетеді, бірақ өте шартты.

2-кестеде кіріс көздерінің барлық спектрі, сондай-ақ ұйымдар үшін маңыздылығы бойынша олардың рейтингі берілген. Ұсынылған мәліметтерден көрініп тұрғандай, қаржыландырудың ең кең тараған негізгі көзі мемлекеттік әлеуметтік тапсырыс (29,3%) болып табылады. Танымалдығы бойынша қаржылық қолдаудың екінші көзі - бұл халықаралық гранттар. Аз танымалға (жалпы қаржыландыру көздерін шолу кезіндегі сияқты) мүшелік жарналар жатады.

2-кесте. ҮЕҰ үшін негізгі қаржыландыру көздері, %.

Қаржыландыру көздері	%
Мемлекеттік әлеуметтік тапсырыс	29,3
Халықаралық гранттар	23,6
Демеушілік көмек	13,5
Жеке қайырымдылық	12
ҮЕҰ коммерциялық қызметі / ақылы қызметтер	9,1
Мемлекеттік гранттар	5,3
Жеке салымдар (құрылтайшылар, басшылар, ҮЕҰ мүшелері)	2,9
Мүшелік жарналар	2,4
Тендерлер (мемлекеттік сатып алу)	1,9

Шынында да, мемлекеттік әлеуметтік тапсырыстың даму қарқыны барлық алдыңғы шолу баяндамаларында атап өтілді.

Мәселен, 2017 жылы Мемлекеттік әлеуметтік тапсырыс (бұдан әрі – МӘТ) шеңберінде республика бойынша үкіметтік емес ұйымдарға арналған жобаларды қаржыландыру көлемі 12,7 млрд.теңгені құрады (оның ішінде 314.7 млн. теңге – орталық мемлекеттік органдар, 12,4 млрд. теңге – жергілікті атқарушы органдар.

2017 жылы бюджеттік бағдарлама әкімшілері 7 министрлік, 106 облыстық басқарма және 252 қалалық және аудандық бөлім болды.

Облыстық деңгейдегі МӘТ операторлары негізінен ішкі саясат, денсаулық сақтау, білім беру, мәдениет, жұмыспен қамту және әлеуметтік бағдарламаларды үйлестіру, жастар саясаты, дін істері, тілді дамыту, туризм, дене шынықтыру және спорт басқармасы сияқты әлеуметтік блок басқармалары болып табылады.

2017 жылғы мониторинг нәтижелері жергілікті деңгейде әлеуметтік жобалардың жартысынан көбін басқармалар мен ішкі саясат бөлімдері болып табылатын бюджеттік бағдарламалар әкімшілері іске асыратынын көрсетеді.

МӘТ құрылымын талдау республикада 2017 жылы 2333 әлеуметтік жоба іске асырылғанын көрсетті, оның ішінде: 35 жоба республикалық және 2298 жоба жергілікті деңгейде.

ҮЕҰ жобалары МӘТ мониторингіне сәйкес келесі бағыттар бойынша іске асырылды (өңірлер бойынша):

- халықтың әлеуметтік әлсіз топтарын қолдау - 396 жоба (17,2%);
- жастар саясаты мен балалар бастамаларын қолдау - 347 жоба (15,1%);
- қоғамдық келісім мен ұлттық бірлікті нығайту - 219 жоба (9,5%);
- білім, ғылым, ақпарат, дене шынықтыру және спорт саласындағы мақсаттарға қол жеткізу - 207 жоба (9%);
- азаматтардың денсаулығын сақтау, салауатты өмір салтын насихаттау - 131 жоба (5,7%);

- азаматтар мен ұйымдардың құқықтарын, заңды мүдделерін қорғау - 68 жоба (2,9%);
- гендерлік проблемаларды шешу - 90 жоба (3,9%);
- қоршаған ортаны қорғау - 25 жоба (1,1%);
- мәдениет пен өнерді дамыту - 85 жоба (3,5%);
- тарихи-мәдени мұраны қорғау - 46 жоба (2%);
- демография проблемаларын шешу - 41 жоба (1,7%);
- мемлекеттік қызмет көрсету сапасына қоғамдық мониторинг жүргізу - 25 жоба (1%);
- азаматтарды жұмысқа орналастыруға жәрдемдесу - 29 жоба (1,2%);
- жетім балаларға, толық емес және көп балалы отбасылардан шыққан балаларға көмек - 18 жоба (0,7%);
- пробация қызметіне олардың есебінде тұрған адамдарға әлеуметтік-құқықтық көмек көрсету кезінде жәрдемдесу - 12 жоба (0,5%);
- өмірлік қиын жағдайда жүрген адамға (отбасына) көмек көрсету - 34 жоба (1,4%);
- Қазақстан Республикасының заңнамасына қайшы келмейтін басқа да әлеуметтік маңызды бағыттар бойынша - 525 жоба (22,8%).

2017 жылы гранттық қаржыландыру шеңберінде 618,5 млн.теңге сомасына 11 бағыт бойынша 57 жоба іске асырылды. Пайыздық арақатынастағы сандар келесідей:

Бағыттар атауы	Жобалар саны	Сомма, млн. теңге	Сомма бойынша % арақатынас	Жобалар бойынша % арақатынас
білім беру, ғылым, ақпарат, дене шынықтыру және спорт саласындағы мақсаттарға қол жеткізу	1	10,0	1,6%	1,8 %
азаматтардың денсаулығын сақтау, салауатты өмір салтын насихаттау	2	20,0	3,2 %	3,5 %
жастар саясаты мен балалар бастамаларын қолдау	8	72,9	11,8 %	14 %
қоршаған ортаны қорғау	1	10,0	1,6 %	1,8 %
гендерлік мәселелерді шешу	2	10,0	1,6 %	3,5 %
халықтың әлеуметтік әлсіз топтарын қолдау	2	18,5	2,9 %	3,5 %
жетім балаларға, толық емес және көп балалы отбасылардан шыққан балаларға көмек	7	93,2	15,1 %	12,2 %
азаматтарды жұмысқа орналастыруға	1	10,0	1,6 %	1,8 %

жәрдемдесу				
азаматтар мен ұйымдардың құқықтарын, заңды мүдделерін қорғау	25	194,5	31,4 %	43,8 %
Тарихи-мәдени мұраны қорғау	1	5,0	0,8 %	1,8%
Қоғамдық келісім мен жалпыұлттық бірлікті нығайту	7	174,4	28,2 %	12,2 %
Барлығы	57	618,5	100 %	100 %

2018 жылы Қаржы министрлігінің деректері бойынша, Мемлекеттік әлеуметтік тапсырыс шеңберінде республика бойынша ҰЕҰ әлеуметтік жобаларын қаржыландыру көлемі 37% – ға өсіп, 20,2 млрд.теңгені құрады (2017 жылы-12,7 млрд. теңге).

Мемлекеттік әлеуметтік тапсырыс көлеміндегі негізгі үлесті – 96% (19,4 млрд.тг.) жергілікті бюджеттер құрады.

2018 жылы жалпы республика бойынша әлеуметтік жобалар саны 2 201, оның ішінде республикалық деңгейде – 45 жоба, жергілікті деңгейде – 2156 жоба.

Осы жобаларды іске асыруға 865 ҰЕҰ қатысты (2017 ж. – 753).

Жалпы, 2018 жылы мемлекеттік әлеуметтік тапсырыс шеңберінде бірлескен жобаларды 7 министрлік, 104 облыстық басқарма, 72 қалалық және 258 аудандық бөлім орналастырды.

Облыстық деңгейде мемлекеттік әлеуметтік тапсырыстың операторлары негізінен әлеуметтік блоктың мемлекеттік органдары болып табылады: ішкі саясат (қоғамдық даму), денсаулық сақтау, білім беру, мәдениет, жұмыспен қамтуды үйлестіру және әлеуметтік бағдарламалар, жастар саясаты, дін істері, тілдерді дамыту, туризм, дене шынықтыру және спорт басқармалары.

Сонымен қатар, ішкі саясат саласында мемлекеттік органдардың мемлекеттік әлеуметтік тапсырысына қатысудың басым үрдісі сақталып отыр.

Мәселен, Батыс Қазақстан (1 басқарма), Павлодар (2) және Түркістан (4) облыстарында осы саладағы мемлекеттік органдардың ғана мемлекеттік әлеуметтік тапсырысты іске асыру үрдісі сақталып отыр. Облыстық басқармалардың ҰЕҰ жобаларын іске асыруға белсенді қатысуына қарамастан, Ақтөбе (10 басқарма), Маңғыстау (10) және Солтүстік Қазақстан (12) облыстарында аудандық және қалалық деңгейлерде бұл процеске тек ішкі саясат және жұмыспен қамтуды үйлестіру және әлеуметтік бағдарламалар бөлімшелері ғана қатысады.

2018 жылы Мемлекеттік әлеуметтік тапсырысқа бөлінген жалпы соманың 39,2%-ы (5 473,1 млрд.теңге) азаматтардың денсаулығын сақтауға, салауатты өмір салтын насихаттауға бағытталған, қаржыландыру көлемінің 28,4%-ы (3 962,1 млрд. теңге) әлеуметтік әлсіз топтарды қолдау саласындағы жобаларды құрады. Қазақстан Республикасының заңнамасына қайшы келмейтін өзге де әлеуметтік маңызды бағыттарға бағытталған жобаларды іске асыруға 824,5

млн.теңге бөлінді, бұл 5,9% құрайды. Сонымен қатар, жастар саясаты мен балалар бастамаларын қолдау жобаларына 5,6 % (774,9 млн. теңге), қоғамдық келісім мен ұлттық бірлікті нығайту жөніндегі жобаларға - 4,8 % (674,2 млн. теңге), қатыгездікпен қарау салдарынан әлеуметтік бейімсіздікке және әлеуметтік депривацияға әкелген, өмірлік қиын жағдайда жүрген адамға (отбасына) көмек көрсетуге - 3,5% (492,5 млн. теңге), азаматтарды жұмысқа орналастыруға жәрдемдесуге – 2,9% (409,8 млн. теңге) бөлінді. Мемлекеттік әлеуметтік тапсырыстың жалпы көлемінен қалған 15,3 %-ды (12,6 млн.теңге) азаматтық қоғамды дамытуға, оның ішінде үкіметтік емес ұйымдар қызметінің тиімділігін арттыруға жәрдемдесуге, отбасылық-демографиялық және гендерлік мәселелерді шешуге жәрдемдесуге, білім беру, ғылым, ақпарат, дене шынықтыру және спорт саласындағы мақсаттарға қол жеткізуге, мәдениетті дамытуға және т. б. бағытталған жобалар құрады.

2018 жылы гранттық қаржыландыру шеңберінде 11 бағыт бойынша 1 023,9 млн.теңгеге 93 жобаны іске асыру жоспарланған. Алайда, «Астана Банкі» қызметінің төңірегінде қалыптасқан жағдайға байланысты гранттық қаржыландыру аясындағы әлеуметтік жобалар ішінара іске асырылды. Сөйтіп, 2018 жылы жоспарланған 93 жобаның ішінен барлығы 7-і толығымен іске асырылды, 21 жоба ішінара іске асырылды.

Сандар пайыздық арақатынаста келесідей көрінеді:

Бағыттар атауы	Жоба-лар саны	Сомма, млн. теңге	Сомма бойынша % арақатынас	Жобалар бойынша % арақатынас
білім беру, ғылым, ақпарат, дене шынықтыру және спорт саласындағы мақсаттарға қол жеткізу	1	19,7	1,1%	1,9%
азаматтардың денсаулығын сақтау, салауатты өмір салтын насихаттау	2	37,4	2,2%	3,6 %
қоршаған ортаны қорғау	1	19,7	1,1 %	1,9 %
жастар саясаты мен балалар бастамаларын қолдау	18	178,0	19,4%	17,3 %
гендерлік мәселелерді шешу	4	12,8	4,3 %	1,2 %
халықтың әлеуметтік әлсіз топтарын қолдау	1	2,85	1,1 %	0,3 %
жетім балаларға, толық емес және көп балалы отбасылардан шыққан балаларға көмек	8	115,4	8,6 %	11,3 %
азаматтарды жұмысқа орналастыруға жәрдемдесу	1	8,3	1,1 %	0,8 %
азаматтар мен ұйымдардың құқықтарын, заңды мүдделерін қорғау	42	332,6	45,1 %	32,4 %

Тарихи-мәдени мұраны қорғау	3	20,9	3,2 %	2,0%
Қоғамдық келісім мен жалпыұлттық бірлікті нығайту	12	276,2	12,9 %	26,9%
Барлығы	93	1 023,9	100 %	100 %

Мемлекеттік әлеуметтік тапсырыстың көлемі 2019 жылы 17 млрд.теңгені құрады. Ел бойынша 2293 жоба іске асырылуда.

Мемлекеттік әлеуметтік тапсырыс шеңберінде 7 орталық мемлекеттік орган 764,3 млн.теңге сомасына 57 жобаны іске асыруды жүзеге асырады. ОМО арасындағы жобалар бойынша орташа сома - 16 млн.теңге, жобаның ең көп сомасы ҚР Білім және ғылым министрлігінде - 266,8 млн. теңге.

2019 жылы жергілікті атқарушы органдардың мемлекеттік әлеуметтік тапсырысының көлемі 2236 жобаны іске асыруға 16,3 млрд. теңгені құрады. Мемлекеттік әлеуметтік тапсырыстың әкімшілері 100-ден астам облыстық басқармалар, 300-ден астам қалалық және аудандық бөлімдер болып табылады.

Облыстық деңгейде мемлекеттік әлеуметтік тапсырыстың операторлары негізінен әлеуметтік блоктың мемлекеттік органдары болып табылады: ішкі саясат (қоғамдық даму), денсаулық сақтау, білім беру, мәдениет, жұмыспен қамтуды үйлестіру және әлеуметтік бағдарламалар, жастар саясаты, дін істері, тілдерді дамыту, туризм, дене шынықтыру және спорт басқармалары. Бірқатар өңірлерде мемлекеттік әлеуметтік тапсырысқа ішкі саясат және әлеуметтік қорғау (арнаулы әлеуметтік қызметтерді іске асыру) саласында мемлекеттік органдардың аудандық деңгейінде қатысуының басым үрдісі сақталуда.

2019 жылы мемлекеттік әлеуметтік тапсырысқа бөлінген жалпы соманың 45,9%-ы (5,745 млрд.теңге) халықтың әлеуметтік әлсіз топтарын қолдау саласындағы жобаларды іске асыруға бағытталған, қаржыландыру көлемінің 10,7% - ы (1, 348,5 млрд. теңге) жастар саясаты мен балалар бастамаларын қолдау жөніндегі жобаларды құрады. Қоғамдық келісім мен ұлттық бірлікті нығайту жобаларына 6,7 % (838,2 млн. теңге) бөлінді, 5,2 % (648,8 млн. теңге) білім, ғылым, ақпарат, дене шынықтыру және спорт саласындағы мақсаттарға қол жеткізуге, азаматтарды жұмысқа орналастыруға жәрдемдесуге (659,9 млн. теңге) бағытталған жобалар құрады.

Азаматтық қоғамды дамытуға жәрдемдесуге, оның ішінде ҮЕҰ қызметінің тиімділігін арттыруға бағытталған жобаларды іске асыруға - 3,1% (395,8 млн.теңге), өмірлік қиын жағдайда жүрген адамға (отбасына) көмек көрсетуге – 2,8 % (362,2 млн. теңге), мәдениет пен өнерді дамытуға – 2,7% (348,3), азаматтардың денсаулығын қорғауға, салауатты өмір салтын насихаттауға – 2,5% бөлінді.

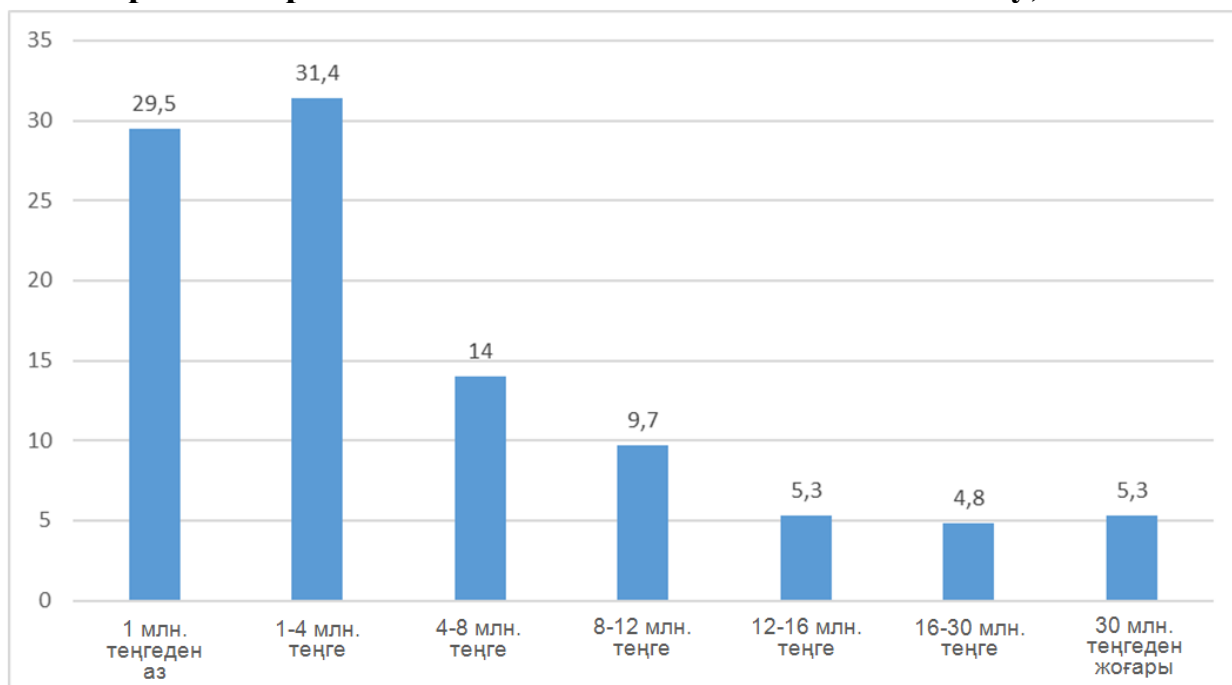
2019 жылы гранттық қаржыландыру аясында 10 бағыт бойынша 356,5 млн.теңгеге 130 жобаны іске асыру жоспарланған. Пайыздық арақатынаста сандар келесідей көрінеді:

Бағыттар атауы	Жобалар саны	Сомма, млн. теңге	Сомма бойынша % арақатынас	Жобалар бойынша % арақатынас
білім беру, ғылым, ақпарат, дене шынықтыру және спорт саласындағы мақсаттарға қол жеткізу	1	10,0	0,8 %	0,2 %
азаматтардың денсаулығын сақтау, салауатты өмір салтын насихаттау	3	30,0	2,3 %	0,8 %
жастар саясаты мен балалар бастамаларын қолдау	43	2 120,1	33,0%	59,9%
отбасы-демографиялық және гендерлік мәселелерді шешуге жәрдемдесу	4	650,9	3,1%	18,3 %
халықтың әлеуметтік әлсіз топтарын қолдау	1	3,03	0,8 %	0,1 %
жетім балаларға, толық емес және көп балалы отбасылардан шыққан балаларға көмек	4	59,94	3,07%	1,7 %
азаматтар мен ұйымдардың құқықтарын, заңды мүдделерін қорғау	25	134,06	19,2 %	3,79 %
қоғамдық келісім мен жалпыұлттық бірлікті нығайту	10	231,26	7,69 %	6,5 %
қылмыстық-атқару инспекциясының пробация қызметіне олардың есебінде тұрған адамдарға әлеуметтік-құқықтық көмек көрсету кезінде жәрдемдесу	1	5,4	0,8 %	0,2 %
азаматтық қоғамды дамытуға, оның ішінде ҮЕҰ қызметінің тиімділігін арттыруға жәрдемдесу	38	295,3	29,2 %	8,3 %
Барлығы	130	3 540,0	100 %	100 %

Қаржы блогын талдаудың жалғасы ретінде азаматтық ұйымдар үшін ең кең тараған және неғұрлым ыңғайлы кіріс көздері арасындағы қарым-қатынасқа назар аударамыз. Осы мақсаттар үшін ұштасушылық кестесі немесе кросс-кесте құрылды. Өңделген деректер Мемлекеттік әлеуметтік тапсырыс кең тараған және ең қолайлы табыс көзі болып табылатындығын растады, екінші орында халықаралық гранттар, үшінші орында – демеушілік көмек.

ҮЕҰ-ның қаржылық мүмкіндіктерінің бір бөлігін аяқтай отырып, ұйымдардың жылдық бюджетінің мөлшерін бағалауға жүгінеміз. Зерттеу нәтижелері ҮЕҰ-ның орташа жылдық бюджеті 6,4 миллион теңгеге тең екендігін көрсетеді. Жалпы, ҮЕҰ-дың 60,9%-ында төрт миллионнан аспайтын бюджет бар. ҮЕҰ-дың 15%-дан астамында 12 миллионнан 30 миллионға дейін және одан да жоғары бюджеттері бар. Осы сұрақ бойынша жауаптарды бөлу 16-диаграммада берілген.

15-диаграмма. Орташа жылдық бюджет бойынша ҮЕҰ бөлу, %.

Келесі маңызды сәт - ұйымның инфрақұрылымдық мүмкіндіктерін өлшеу. Ең алдымен, бұл түрлі материалдық және техникалық ресурстар. Мұнда талдаудың бірінші аспектісі - ұйымның тұрақты жұмыс істейтін кеңсесінің болуы. Зерттеу мәліметтеріне сәйкес, көптеген ұйымдар кеңселік бөлмені жалдайды (55,2%). Ұйымдардың төрттен бір бөлігінен астамында (27,6%) кеңселік үй-жайы мүлдем жоқ. Ұйымдардың 17,2%-ында меншік кеңселік үй-жайлары бар, бұл өте жақсы көрсеткіш.

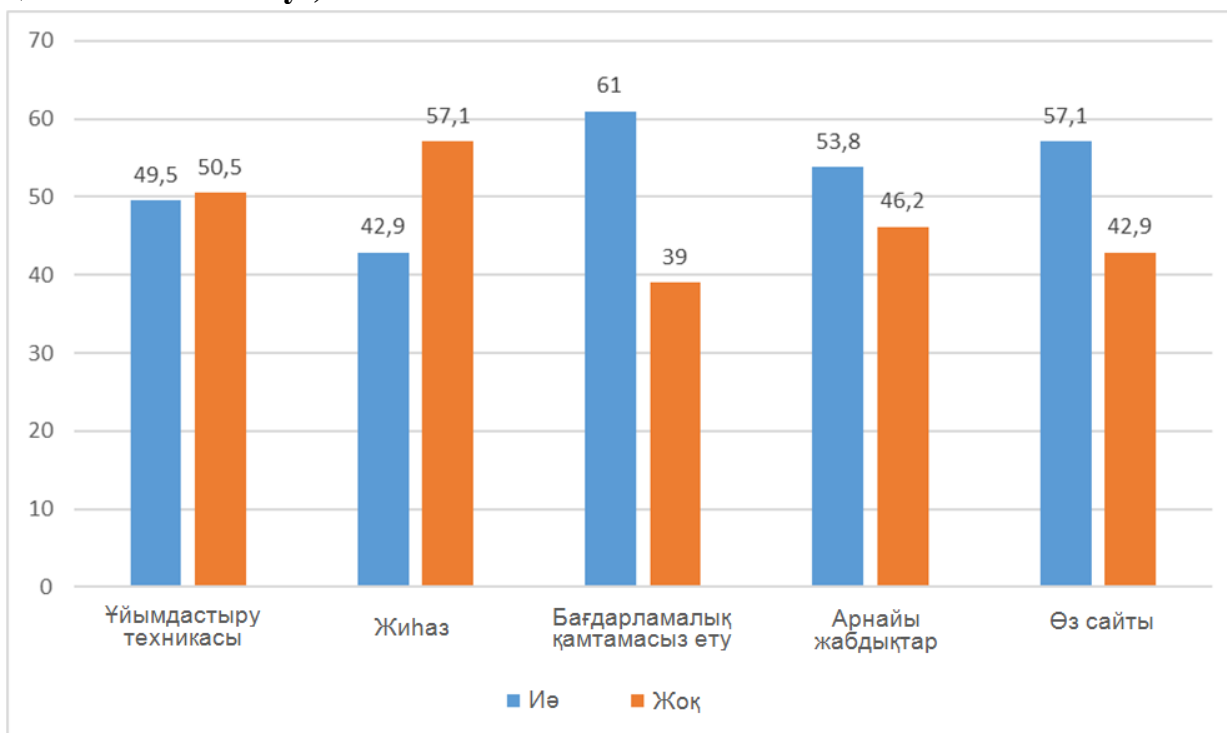
Автокөліктің болуы - ұйымның материалдық-техникалық инфрақұрылымдық мүмкіндіктерінің келесі маңызды сипаттамасы. Көптеген ұйымдардың автокөліктері жоқ. Автокөлігі бар ұйымдардың жиынтық үлесі (меншік немесе жалға алынғаны маңызды емес) тек 22,4%-ды құрайды. ҮЕҰ-дың төрттен үшінен астамында мұндай мүмкіндіктер жоқ. Автокөлік кеңсеге қарағанда қажетті ресурс болып табылмайды. Дегенмен, зерттеу өте төмен көрсеткіштерді көрсетеді (дегенмен, ұйымдардың төрттен бір бөлігінен азында осындай ресурс бар және бұл аз).

Сонымен қатар, ҮЕҰ өкілдеріне олар қандай материалдық немесе инфрақұрылымдық мүмкіндіктердің жетіспеуін кездестіретінін немесе

басқаша айтқанда, олардың ұйымдары қандай қиындықтарды сезінетінін анықтау ұсынылды. Осылайша, бес өлшемді анықтау ұсынылды: ұйымдастыру техникасы, жиһаз, бағдарламалық қамтамасыз ету, арнайы жабдықтар және жеке вебсайт.

16-диаграммадағы жауаптарды бөлуден көрініп тұрғандай, ұйымдар ең аз қиындықтарды жиһазбен сезінеді. Ең аз маңыздыға жататын екінші проблема – бұл ұйымдастыру техникасы. Ең үлкен қиындықтар бағдарламалық қамтамасыз ету проблемасын тудырады.

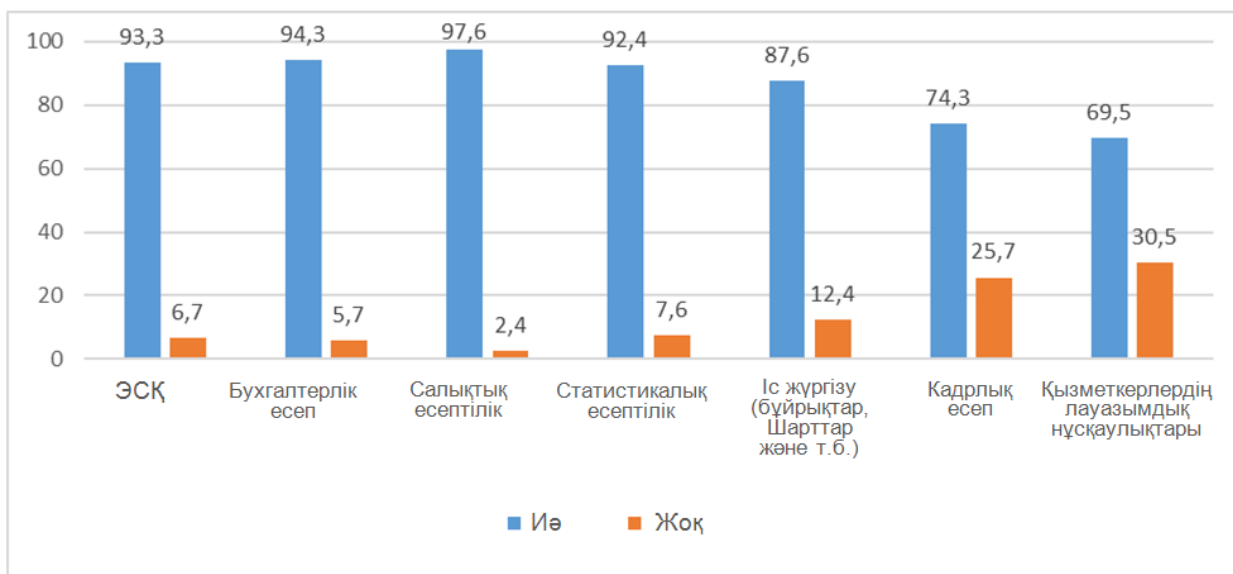
16-диаграмма. Материалдық-техникалық инфрақұрылыммен қамтамасыз етілуі, %.

Келесі маңызды сәт - материалдық инфрақұрылым емес (мысалы, ұйымдастыру техникасы, жиһаз және т.б.), ал ұйымдастыру ережелері мен процедураларының жиынтығы. Бұл ұйымның күші мен тұрақтылығының маңызды көрсеткіші (ұйымдық инфрақұрылымдан аса маңызды болуы мүмкін).

Біз 17-диаграммадағы бөлуден көріп отырғанымыздай, ҮЕҰ өз мүмкіндіктерін айтарлықтай жоғары бағалайды. Әрине, тізімде міндетті элементтер бар, мысалы, салық есептілігі. ҮЕҰ міндетті түрде салық есептілігін жүргізеді. Азаматтық ұйымдарда ең аз дәрежеде кадр есебі және қызметкерлерге арналған лауазымдық нұсқаулықтар сияқты мүмкіндіктер ғана бар.

17-диаграмма. Ұйымдастырушылық қызметтің әртүрлі бағыттарының таралуы, %.

Бұдан басқа, зерттеу барысында ҮЕҰ өкілдеріне олардың ұйымдарына арналған стратегиялық жұмыс жоспарының болуы туралы сұрақ қойылды. Стратегиялық жоспардың болуы ұйымдастыру әлеуетінің басқа маңызды аспектісі болып табылады, өйткені бұл ұйымда ұйымның дамуының белгілі бір ұзақ мерзімді көзқарасының болуын, болашақ пен миссияны түсінуді көрсетеді. Жауаптарға сәйкес, өкілдері зерттеуге қатысқан ұйымдар санының 65,7%-ында осындай жоспар бар. Демек, сұхбаткерлердің 34,3%-ы қойылған сұраққа теріс жауап берді. Жалпы, зерттеу қазақстандық ҮЕҰ әртүрлі инфрақұрылымға ие екенін көрсетеді. Жауаптарға сәйкес, көп қиындықтар материалдық аспектілермен байланысты. Сонымен қатар, ұйымдастыру процедуралары мен ережелерін қолдану және пайдалану өте жоғары бағаланады.

4. Байланыс және коммуникациялар (әлеуметтік капитал)

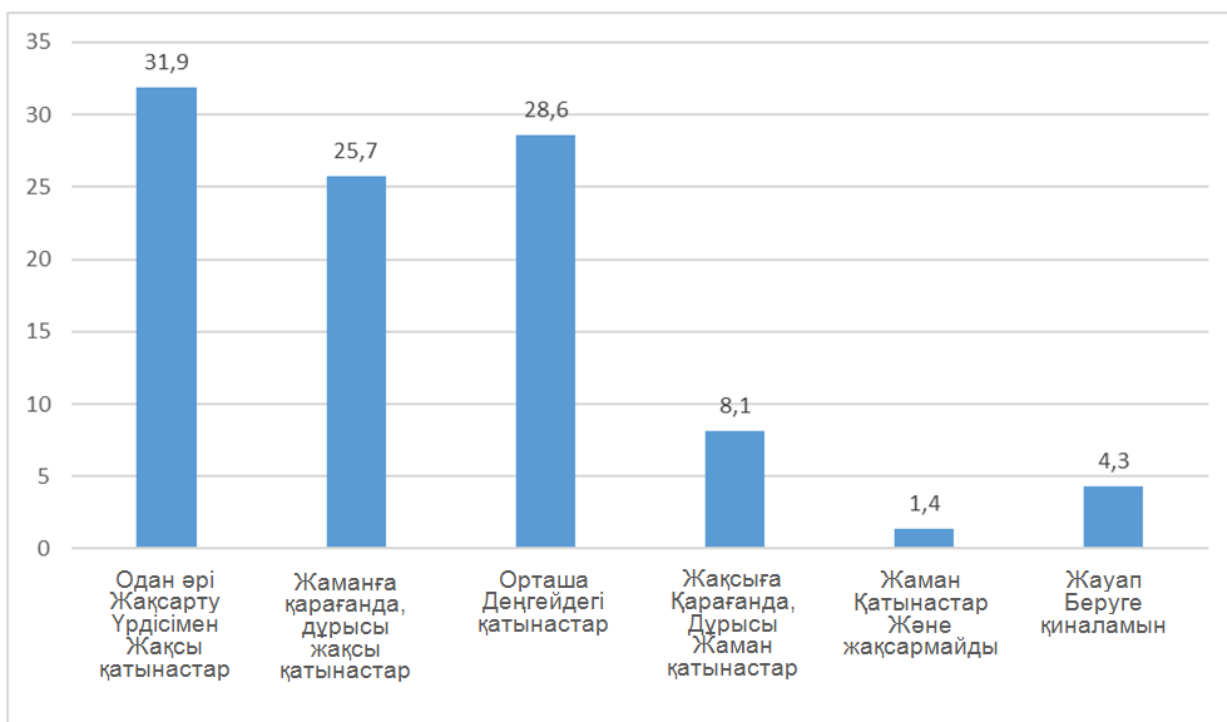
Материалдық және инфрақұрылымдық мүмкіндіктерден басқа, ұйымның әлеуметтік капиталы², атап айтқанда - оның байланыстары мен коммуникациялық ресурстары, өз жағына түрлі қоғамдық күштерді тарту мүмкіндігі ретінде анықтауға болатын ресурстар да аз қызығушылық тудырмайды. ҮЕҰ қандай маңызды ұйымдастыру әлеуетіне ие болса да, олар жұмыс істейтін әлеуметтік проблемалар тіпті аса ірі азаматтық ұйымдардың мүмкіндіктерінен асатын ресурстарды жиі талап етеді. Ұйымдар азаматтық қоғамның басқа белсенді субъектілерімен қаншалықты ынтымақтасуға қабілетті екенін бағалауға тырысамыз. Ең алдымен, ҮЕҰ-ның «мемлекет –

² Экономикалық, саяси, әлеуметтік және басқа мақсаттарға қол жеткізу үшін пайдаланылатын ресурстар ретінде қаралатын әлеуметтік байланыстар мен әлеуметтік желілерді ұсыну үшін қызмет ететін әлеуметтану, экономика және саясаттану ұғымы.

бизнес-халық» атты үштігімен өзара іс-қимылының ерекшеліктерін талдаймыз.

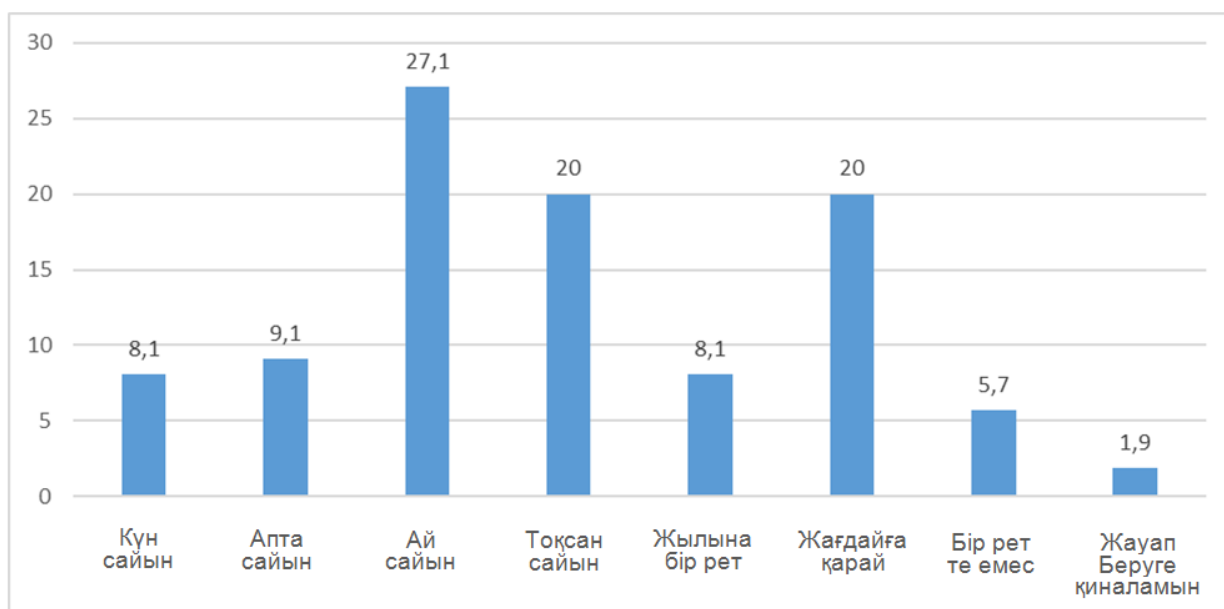
Алдымен мемлекет пен азаматтық ұйымдар арасындағы қарым-қатынасты бағалауға тырысамыз. Біздің өмірде мемлекет негізгі ойыншы болып табылады, мемлекетті басты одақтас ретінде анықтауға болады. ҮЕҰ мен мемлекет арасындағы өзара қарым-қатынасты бағалау 18-диаграммада берілген.

18-диаграмма. ҮЕҰ мен мемлекет арасындағы өзара қарым-қатынасты бағалау, %.

Бөлуден көрініп тұрғандай, ҮЕҰ өкілдерінің едәуір бөлігі қарым-қатынасты тамаша немесе жақсы деп бағалайды (мұндай жауаптардың жиынтық үлесі 57,6% - ға тең). Бұл ретте «одан әрі жақсарту үрдісімен жақсы қатынастар» бағасы 31,9%-ды құрайды және бұл ең көп көрсеткіш. Теріс жауаптардың үлесі он пайыздан (9,5%) аспайды. Шынында да, соңғы жылдары ҮЕҰ мен мемлекеттік органдардың өзара іс-қимыл деңгейі айтарлықтай өзгерді. Мемлекеттік органдармен өзара іс-қимыл жасамай жұмыс істейтін ҮЕҰ іс жүзінде қалған жоқ. ҮЕҰ-дың едәуір тобы мемлекетпен тұрақты қарым-қатынаста. Жауаптарға сәйкес, айына кемінде бір рет ұйымдардың 38,9%-ы мемлекетпен өзара іс-қимыл жасайды. Кемінде тоқсанына бір рет ұйымдардың 58,9% мемлекетпен өзара іс-қимыл жасайды. Ұйымның тек 5,7%-ы ғана мемлекетпен өзара іс-қимыл жасамайды. Тағы 20% өзара іс-қимыл жасау жиілігін бағалай алмады және «жағдайдан жағдайға» деген жауап нұсқасын көрсетті.

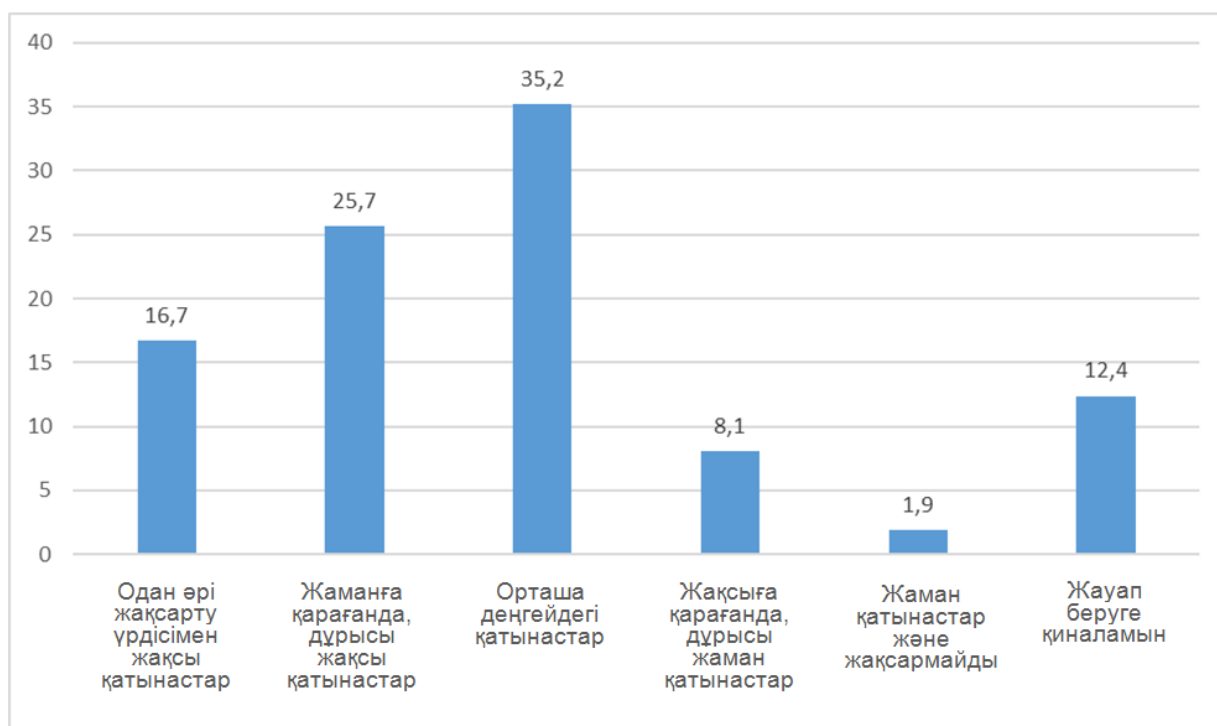
19-диаграмма. ҮЕҰ мемлекетпен қаншалықты жиі өзара іс-қимыл жасайды? %.

Бизнес - азаматтық ұйымдардың басқа маңызды әлеуетті одақтастары. Осы параметр бойынша жауаптарды бөлу 20-диаграммада келтірілген. Көріп отырғанымыздай, бизнеспен өзара қарым-қатынас анағұрлым қарапайым бағаланады. Осылайша, оң жауаптардың жиынтық үлесін көбі көрсетпейді және 42,4% құрайды. Теріс бағалардың жиынтық үлесі 10% құрады.

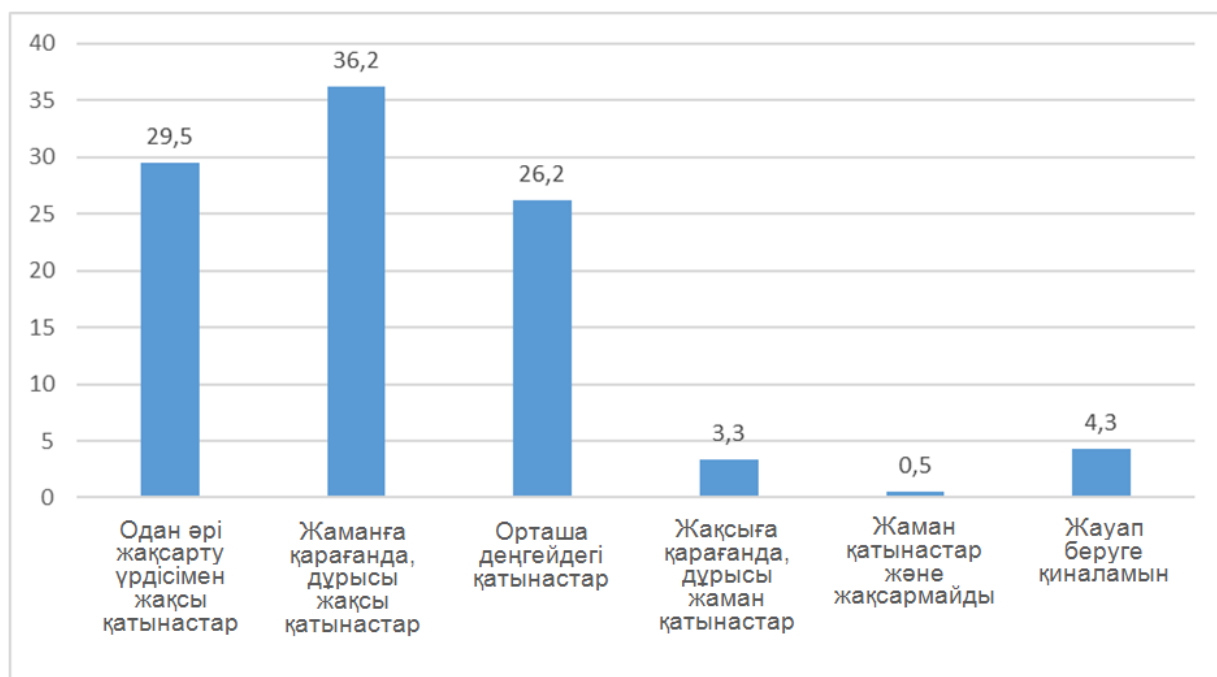
ҮЕҰ мен халық арасындағы қатынастар барынша оптимистік бағаланады (20-диаграмма). Осылайша, оң бағалар сомада 65,7%-ды құрайды - бұл мемлекет пен бизнес арасындағы өзара қарым-қатынастардың бағаларымен салыстыратын болсақ, оң жауаптардың ең көп жиынтық үлесі. Ең танымал жауап «жаманға қарағанда, дұрысы жақсы қарым-қатынас» (36,2%).

20-диаграмма. ҮЕҰ мен бизнес арасындағы өзара қарым-қатынасты бағалау, %.

Теріс бағалардың жиынтық үлесі 3,8%-ға тең («ҮЕҰ – мемлекет» және «ҮЕҰ – бизнес» қарым-қатынасының бағалауына қарағанда іс жүзінде үш есе аз). Демек, ҮЕҰ-ның халықпен қарым-қатынасы барынша оптимистік бағаланады, бизнес неғұрлым төмен баға алды.

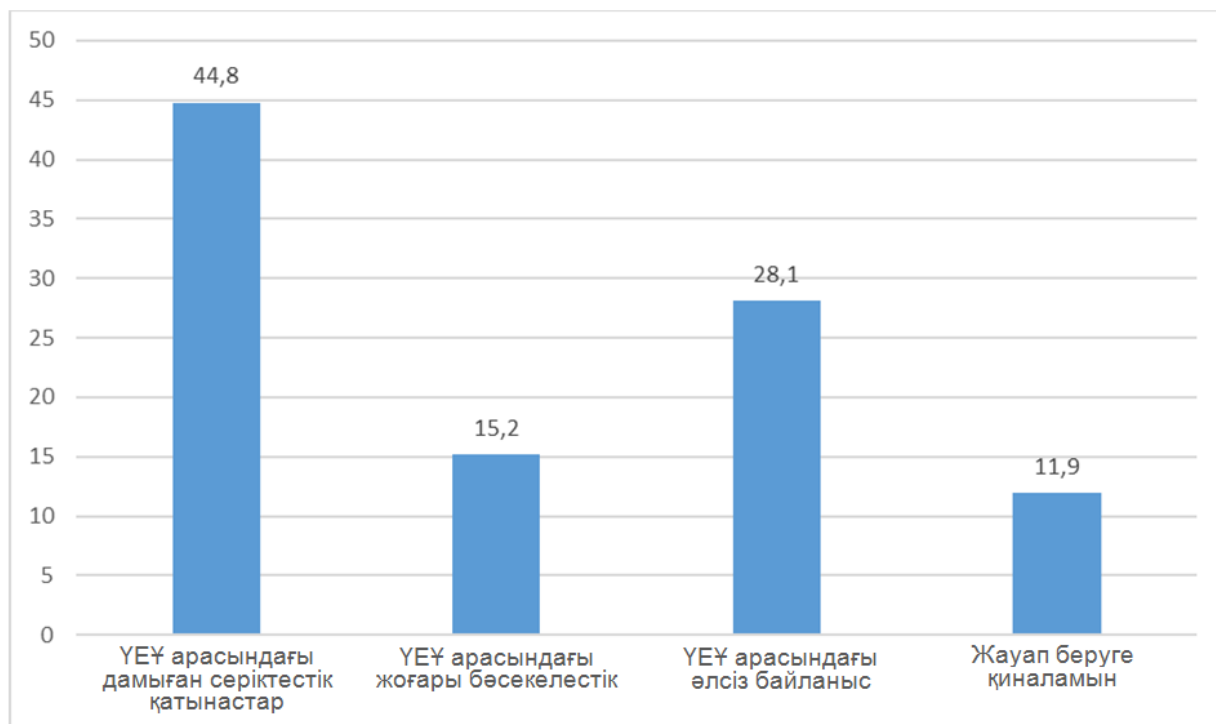
21-диаграмма. ҮЕҰ мен халық арасындағы өзара қарым-қатынасты бағалау, %.

«Мемлекет – бизнес – қоғам» үштігінен басқа, тікелей азаматтық сектордың ішіндегі өзара іс-қимылды қарауға, ҮЕҰ арасындағы қарым-қатынас қалай

калыптасатынын түсінуге тырысамыз. Жауаптарды бөлу 22-диаграммада берілген.

22-диаграмма. ҮЕҰ арасындағы өзара қарым-қатынасты бағалау, %.

Нәтижелер ҮЕҰ өкілдерінің ең көп бөлігі қарым-қатынасты дамыған серіктестік өзара қарым-қатынас ретінде бағалайтынын көрсетеді (44,8%). Әлсіз байланыс туралы теріс жауапты азаматтық ұйымдар өкілдерінің айтарлықтай үлесі де ұсынады (28,1% осындай). Сұхбаткерлердің тағы 15,2% - ы ұйымдар арасындағы жоғары бәсекелестік туралы айтады, онымен оң және теріс құбылысты түсіндіруге болады.

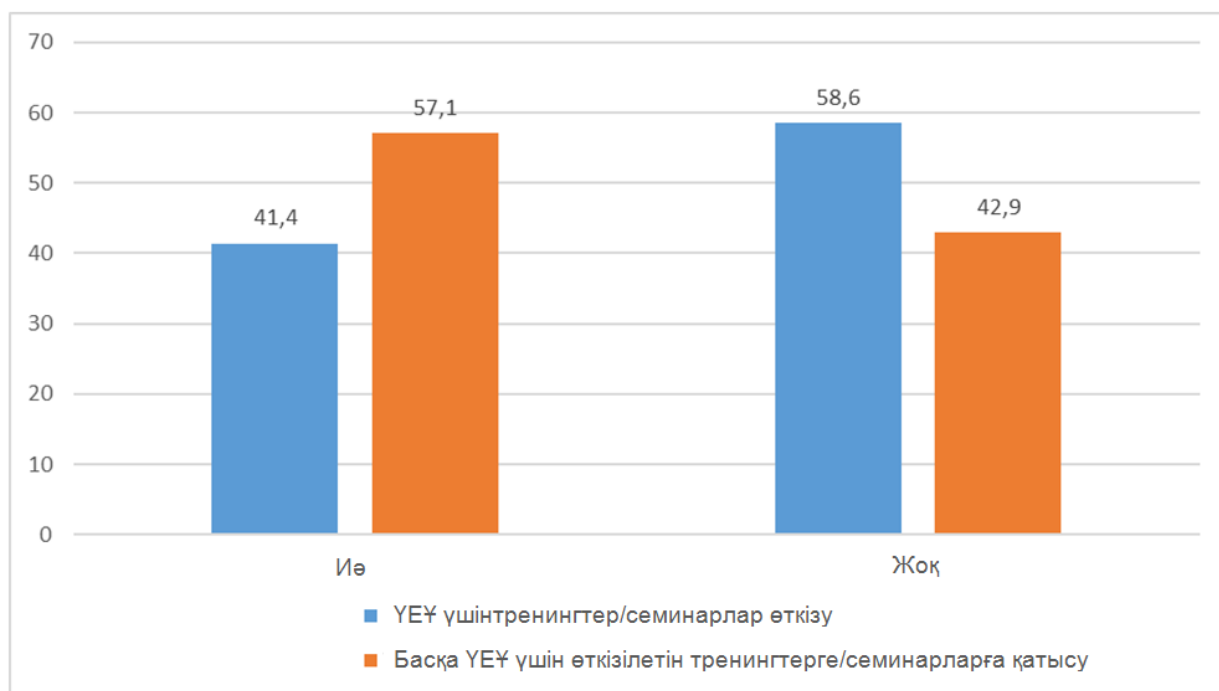
Сондай-ақ, ұйым өкілдері арасындағы өзара қарым-қатынасты бағалауға ғана емес, өзара іс-қимылдың нақты тәжірибесіне де назар аударған маңызды. Зерттеу нәтижелеріне сәйкес, жобаларды іске асыру кезінде негізгі әріптес мемлекет болып табылады (45,7%). Екінші орында басқа ҮЕҰ (20%) тұр. Бизнес пен халықаралық қорлардың өкілдері сияқты нұсқалар едәуір сирек кездеседі (тиісінше 5,2% және 3,4%). Сонымен қатар 3,8%-ы «Басқа» деген жауап нұсқасын таңдады.

Іс жүзінде әрбір екінші ұйым басқа ҮЕҰ үшін ақпараттық таратуды жүзеге асыратынын атап өткен қызықты. Бұл ретте 58,1% осындай таратылым алады. Әрине, бұл сұрақтарға жауаптар өзара жақсы байланысты. Таратуды көбінесе оны тарататын ұйымдар алады.

Зерттеу шеңберінде қызығушылық танытатын тағы бір маңызды аспект, бұл ҮЕҰ-ның қазақстандық азаматтық ұйымдар үшін өткізілетін тренингтерді, семинарларды, воркшоптарды, консультацияларды және басқа да оқыту және

тренингтік қызмет түрлерін өткізілуі және/немесе оларға қатысуы. 23-диаграмма көрсетіп отырғандай, қазақстандық ҮЕҰ өкілдерінің едәуір көп саны (41,4%) олардың ұйымы осындай іс-шараларды өткізетінін атап өтті, ал 57,1% басқа ҮЕҰ өткізетін осындай іс-шараларға қатысатынын атап өтті.

23-диаграмма. Тренингтерге, семинарларға қатысу/өткізу, %.

Ақырында, ҮЕҰ-ның түрлі коалицияларға, желілерге, ҮЕҰ қауымдастықтарына қатысуы сияқты өзара іс-қимыл түрі аз қызығушылық танытпайды. Бұл әр түрлі ұйымдардың бастамаларын неғұрлым ресми (кейде тым көп және тіпті тек ресми) үйлестірудің тәсілі. Желілік ұйымдарға, қауымдастықтарға, коалицияларға және т.б. қатысады - 48,1%, қатыспайды – 51,9%. Нәтижелер осындай бірлестіктерге қатысудың айтарлықтай жоғары деңгейін көрсетеді. Мәселен, шамамен әрбір екінші ұйым қауымдастықтардың, коалициялардың және бірлестіктердің мүшесі болып табылады.

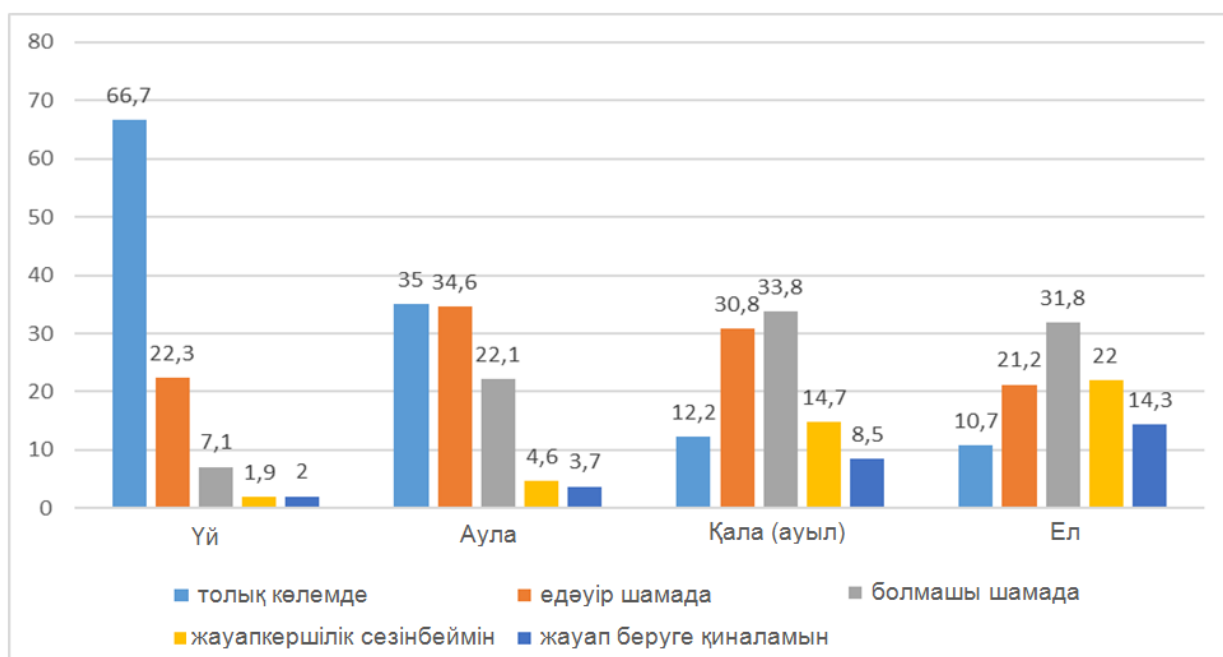
Халықты Азаматтық қоғам қызметіне тарту

Халықтың қатысуы - арнайы назар аударуды талап ететін келесі маңызды аспект. Ең алдымен, әлеуметтік белсенділікке жалпы ұстанымдарды бағалауға әрекет жасалды. Адамдар әлеуметтік өмірдің түрлі аспектілеріне, ең аздан бастап және барынша үлкенмен аяқтай отырып, қатыса аламыз, тиіспіз немесе міндеттіміз деп есептей ме. Осылайша, халық арасында сауалнама жүргізу аясында сұхбаткерлер өздерінің үйінде, ауласында,

қаласында (ауылында) және елінде не болып жатқандығы үшін қандай дәрежеде жауапкершілікті сезінетінін бағалауды сұрады.

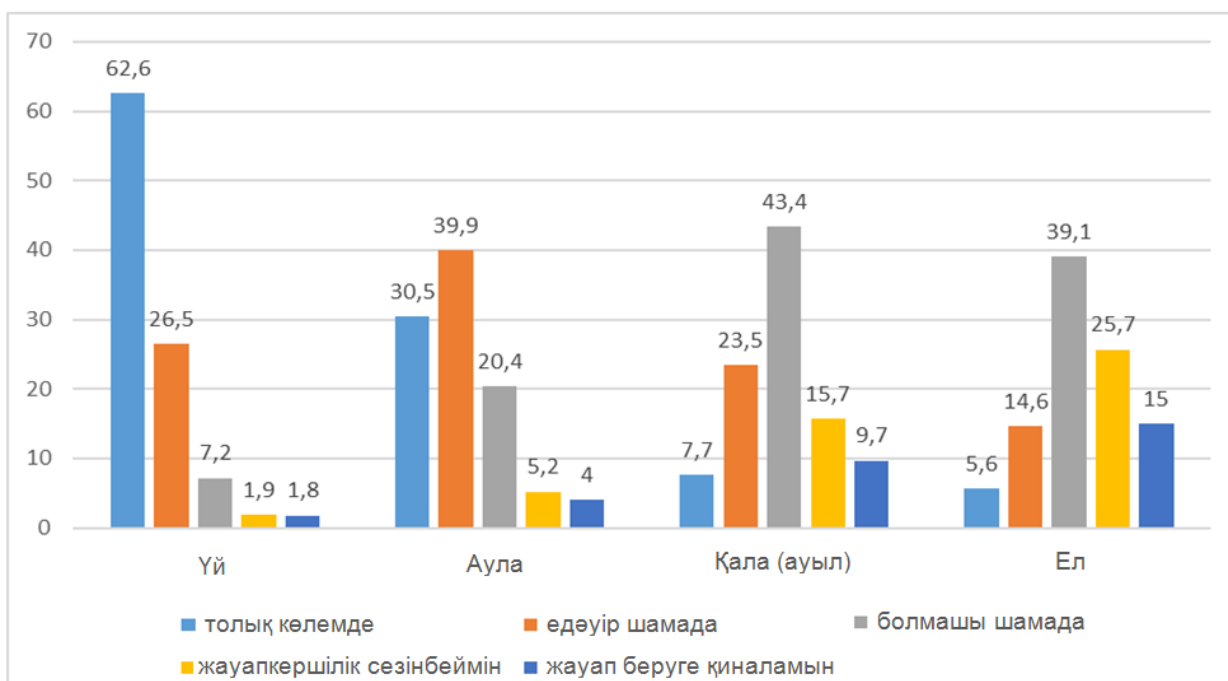
24-диаграммада келтірілген жауаптарды бөлу әлеуметтік нысанның ауқымын ұлғайту кезінде жауапкершілік сезімі едәуір қысқаратынын көрсетеді. Және ең маңызды құлдырау бірінші көшуде орын алады (үйден аулаға). Сұхбаткерлер өз үйлері туралы әңгіме қозғалғанда үлкен жауапкершілік танытады (толық көлемде жауап беретінін атап өткендердің үлесі 66,7%-ды құрайды). Алайда, аула деңгейінде ол екі есе дерлік (35%-ға дейін), ал келесі деңгейде - сұралған адам тұратын қала/ауыл деңгейінде тағы құлайды.

24-диаграмма. Әлеуметтік жауапкершілік сезімі, %.

Тағы бір маңызды қорытынды сұхбаткерлердің жағдайға ықпал ете аламыз деген сенімділігіне негізделеді. Бұл жағдайда сурет алдыңғыға ұқсас: әлеуметтік нысанның ауқымын ұлғайту кезінде сенімділік айтарлықтай төмендейді. Осылайша, сұхбаткерлер өз үйіндегі жағдайға толық көлемде немесе айтарлықтай дәрежеде әсер ете алатынына сенімді (мұндай жауаптардың жиынтық үлесі 89,1%-ға тең). Алайда, ауқымның аздап өсуі кезінде және үй деңгейінен аула деңгейіне көшкен кезде бұл үлес 70,4%-ға дейін құлайды. Осылайша 18,7 % төмендейді; оның үстіне, егер өз ықпалында барынша сенімді үлесті ғана назарға алса («толық көлемде» нұсқасы), онда төмендеу одан да көп (32,1% - ға) болады.

25-диаграмма. Ықпал ету мүмкіндігіне сенімділік, %.

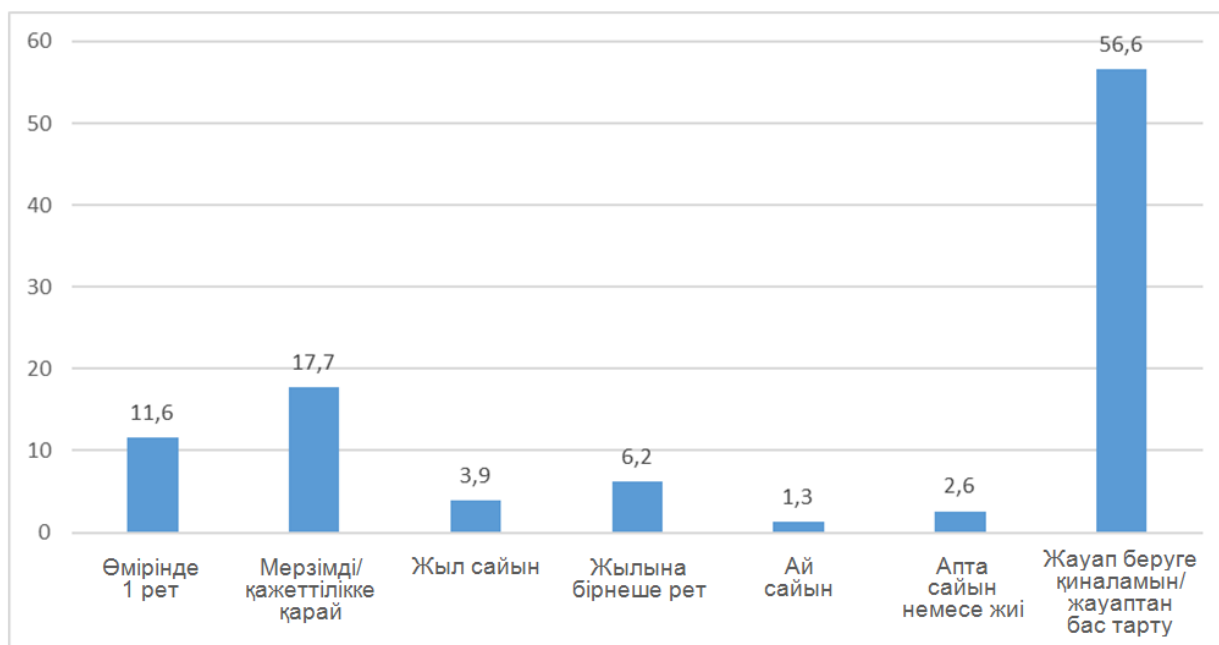
Сонымен қатар, 25-диаграммада көрсетілген барлық параметрлер өзара айтарлықтай жақсы корреляцияланатынын атап өткен жөн. Қорытынды, егер адам өз үйі үшін жауапкершілікті сезінсе, онда одан аула үшін жауапкершілік сезімін күтуге болады. Егер аула үшін жауапкершілік болса, онда сұхбаткер тұратын елді мекен үшін сезім күтуге болады. Ел үшін жауапкершілік сезімі бар сұхбаткерде өз үйі, ауласы және елді мекені үшін де жауапкершілік сезімі бар. Сол сияқты, өз мүмкіндіктеріне үй, аула, елді мекен және ел деңгейіндегі жағдайға әсер ету мүмкіндігіне сеніммен қарайды. Сондай-ақ, жауапкершілік сезімі мен өз мүмкіндіктеріне деген сенімділік өзара байланысты жағдайға әсер етеді деп ойлау қисынды (өзінің дәрменсіздігін сезінетін және болып жатқан жағдайларға ешқандай әсер ете алмайтын адам жауапкершілікті сезінбейтіні түсінікті).

Әлеуметтік өмірге қатысудың және оған түрлі деңгейлерде әсер ету мүмкіндігіне деген сенімділіктің салыстырмалы қарапайым бағалауына қарамастан, ҮЕҰ қанағаттанушылықтың салыстырмалы түрде жоғары деңгейін білдіреді. Осылайша, оң бағалардың жиынтық үлесі 58,8%-ға тең, ал теріс бағалардың үлесі 23,6%-ға тең. Сұралғандардың көп саны қойылған сұраққа жауап бере алмады (17,6%).

Ұйым мүшелігінен басқа, азаматтық белсенділіктің басқа аспектісі, атап айтқанда волонтерлік ерекше қызығушылық тудырады. Бақылаулар көрсеткеніндей, ел ауқымында, сондай-ақ кейбір жекелеген өңірлерде волонтерлік айтарлықтай дамып, алға жылжыды. Зерттеу шеңберінде сұралғандардың жалпы санының 39,8%-ы волонтерлік қызметке қатысу туралы сұраққа оң жауап берді (бұл айтарлықтай үлес). Олардың волонтерлік

қызметінің нәтижелері 26-диаграммада егжей-тегжейлі келтірілген. Жауаптардың бөлінуінен көрініп тұрғандай, сұралғандардың көпшілігі волонтерлік қызметке қатыспайды, сұхбаткерлердің 56,6% - ы жауап беруден бас тартты немесе қойылған сұраққа жауап беруге қиналды. Оң жауаптардың ішінде «маусымдық/қажеттілігіне қарай» және «өмірде тек бір рет» деген ең танымал болды.

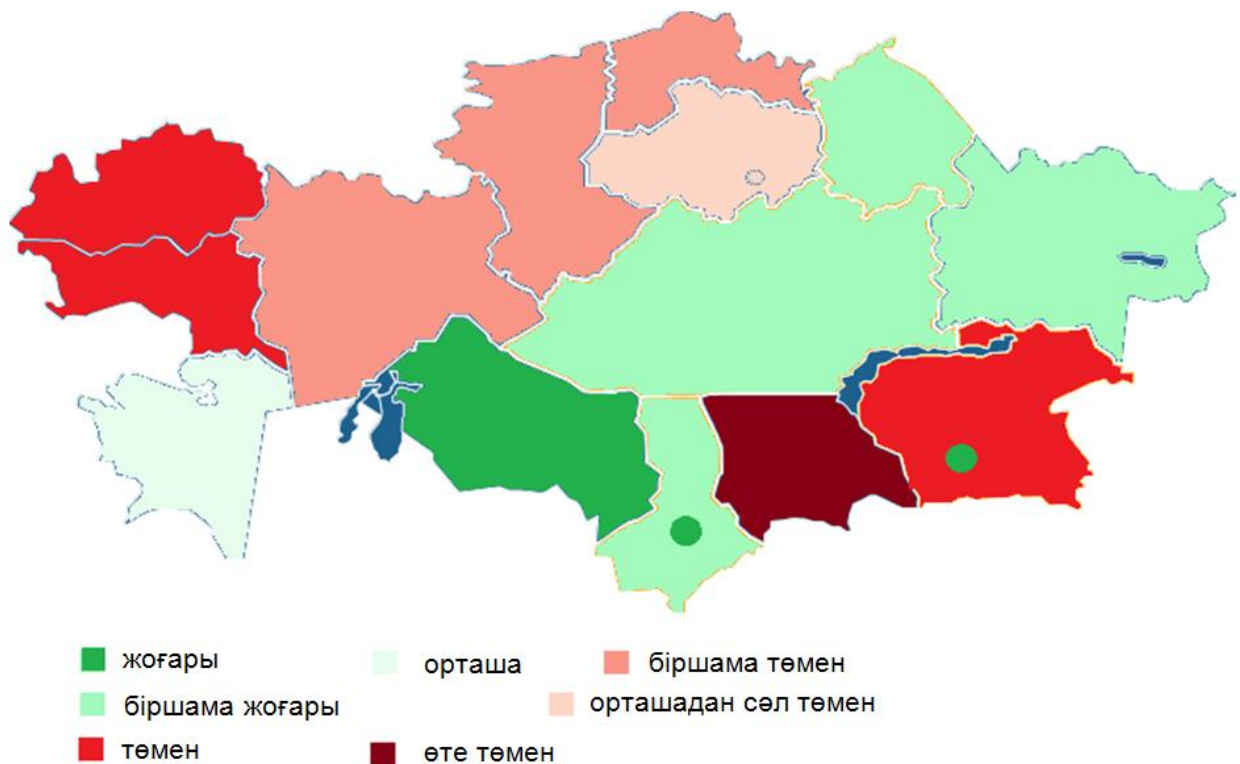
26-диаграмма. Волонтерлік белсенділік деңгейі, %.

Сонымен қатар, волонтерлік қызметке қатысу туралы оң жауап берген тұлғалардың жиынтық үлесі 31,7% - ды құрады, бұл аз емес. Корреляциялық талдау волонтерлік қызметке ерлер, жастар, сондай-ақ неғұрлым бай адамдар жиі қатысатынын көрсетеді. Одан басқа, волонтерлік белсенділікке қалада тұратын отбасылық адамдар жиі тартылады.

Ақырында, волонтерлік белсенділіктің географиялық жағынан қалай бөлінетінін көру маңызды (Қазақстанның аймақтары бойынша). Нәтижелер 4-суретте келтірілген. Алматы, Шымкент қалалары мен Қызылорда облысы күтілетін нәтижеден айтарлықтай жоғары көрсеткенін бөлуден көріп отырмыз. Шығыс Қазақстан, Қарағанды, Павлодар және Түркістан облыстары күтілгеннен сәл жоғары. Маңғыстау облысында нақты күтілетін көрсеткіштер бар. Астана мен Ақмола облысы сәл төмен нәтиже көрсетті. Ақтөбе, Қостанай және Солтүстік Қазақстан облыстары төмен (15-25%-ға). Алматы, Атырау және Батыс Қазақстан айтарлықтай төмен (25-50%-ға) нәтиже берді. Жамбыл облысы күтілгеннен екі есе төмен көрсетіп отыр.

4-сурет. Волонтерлік белсенділік деңгейі бойынша өңірлер картасы.

Ұсынылған нәтижелер негізінде сұрақ туындайды: көрсетілген волонтерлік белсенділік деңгейі - бұл көп немесе аз ба? Бұл сұраққа нақты жауап беру қиын. Ол үшін халықаралық салыстырмалы зерттеулердің нәтижелері қажет. Халықаралық зерттеулермен жалпы танысу негізінде 30-50% деңгейіндегі волонтерлік белсенділік (осы зерттеудің нәтижелері бойынша Республика дәл осы дәлізге түседі) - бұл өте жоғары көрсеткіш.

Сондай-ақ, азаматтық ұйымдардағы мүшелікті және/немесе волонтерлік белсенділік деңгейін тіркеп ғана қоймай, сонымен қатар сұхбаткерлер азаматтық белсенділіктің нақты қандай түрлеріне қатысатынын анықтау маңызды. Жауаптарды бөлу 27-диаграммада берілген. Жауаптарды сипаттауға кіріспес бұрын, сұхбаткерлердің 15,1%-ы аталғандардың ешқайсысы оларға сәйкес келмейтінін, тағы сұралғандардың 8,8%-ы жауап беруге қиналғанын атап өткен жөн.

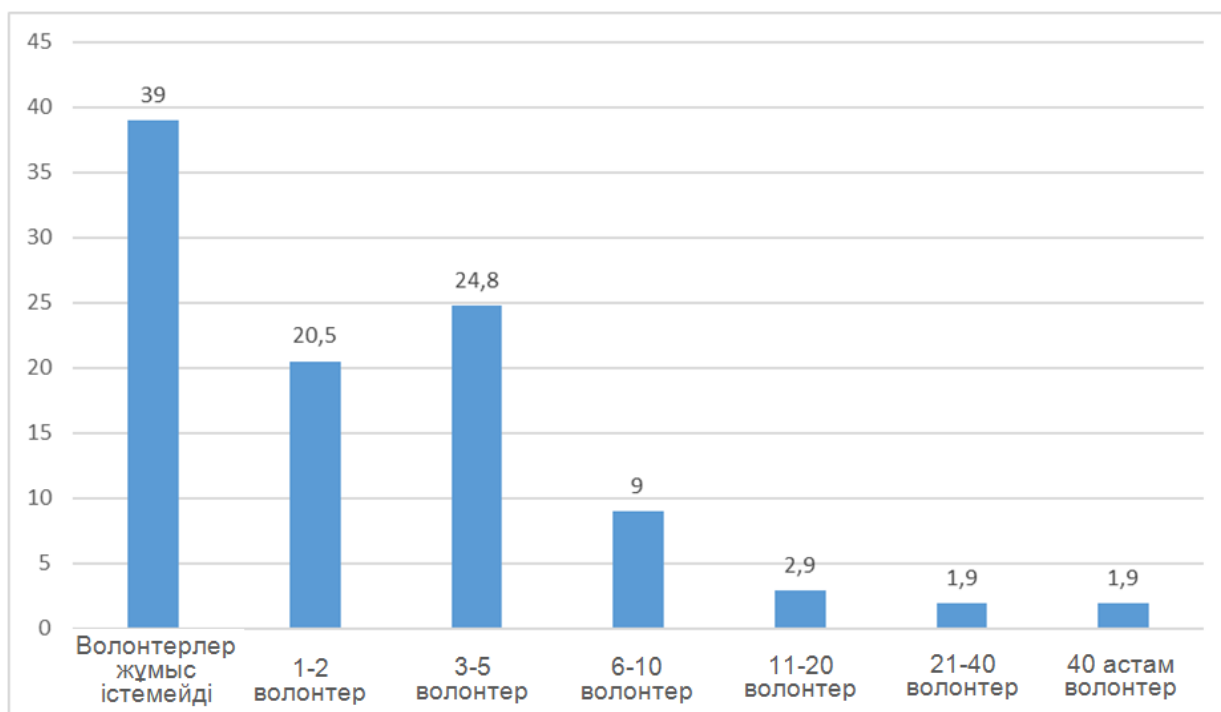
27-диаграмма. Халық қатысқан қызмет түрлері, %.

Бөлуден көріп тұрғандай, әрбір екінші сұхбаткер сенбіліктерге, қаланы (селоны) абаттандыру бойынша іс-шараларға қатысқанын атап өтті. Осылайша, әлеуметтік белсенділіктің кеңестік практикаларының басымдылығы байқалады. Бірінші орыннан екі еседен артық артта қалып, танымалдығы жағынан екінші орында, «өмірлік қиын жағдайға тап болған адамдарға көмек көрсету акцияларына қатысу» деген жауап нұсқасы. Танымалдығы бойынша үшінші жауап нұсқасы емделуге мұқтаж адамдарға көмек көрсетуге ақшалай қаражатты аударуға байланысты. Белсенділіктің ең аз танымал түрі, тіпті ең елеулі артта қалумен наразылық акцияларына, митингтерге қатысу болып табылады. Бұл нұсқаны сұхбаткерлердің тек 1,5% ғана белгіледі.

Сонымен қатар, волонтерлік белсенділікке екінші жағынан назар аударайық және ҮЕҰ өкілдерінің қандай баға ұсынатынын көрейік. Нәтижелер (28-диаграмма) ҮЕҰ-дың үлкен үлесі волонтерлердің көмегін мүлде пайдаланбайтынын көрсетеді (39%). Жалпы, волонтерлердің саны бес адамнан аспайтын ұйымдардың үлесі 84,3%-ды құрайды (басым көпшілігі). Волонтерлердің саны 10 адамнан асатын ұйымдардың үлесі 6,7%-ға тең. Орта есеппен қазақстандық азаматтық ұйымдарда төрт ерікті еңбек етеді. Алайда, бұл есепті волонтерлердің еңбегін пайдаланбайтын ұйымдар назарға алады. Егер соңғыларын есептеуден алып тастаса, онда орта есеппен 6-7 волонтерге дейін өседі (бұл да сондай көп емес, бірақ айтарлықтай көп).

28-диаграмма. ҮЕҰ волонтерлер саны бойынша бөлу %.

Ақыр соңында, сараптамалық сауалнама нәтижелеріне сәйкес, азаматтық белсенділік деңгейі жоғары емес. Осылайша, орташа баға бес балдық шкала кезінде 2,3 тең (5 - азаматтық белсенділіктің ең жоғары деңгейі). Сонымен қатар, сарапшылар ҮЕҰ өкілдері тұрғындарды өз жобаларына белсенді түрде тартпайтынын атап өтті. Орташа баға 2,6 тең (ең жоғарғы беске тең). Сондай-ақ штаттағы қызметкерлер мен волонтерлердің саны арасындағы өзара қарым-қатынасқа назар аудару қажет (7-кесте).

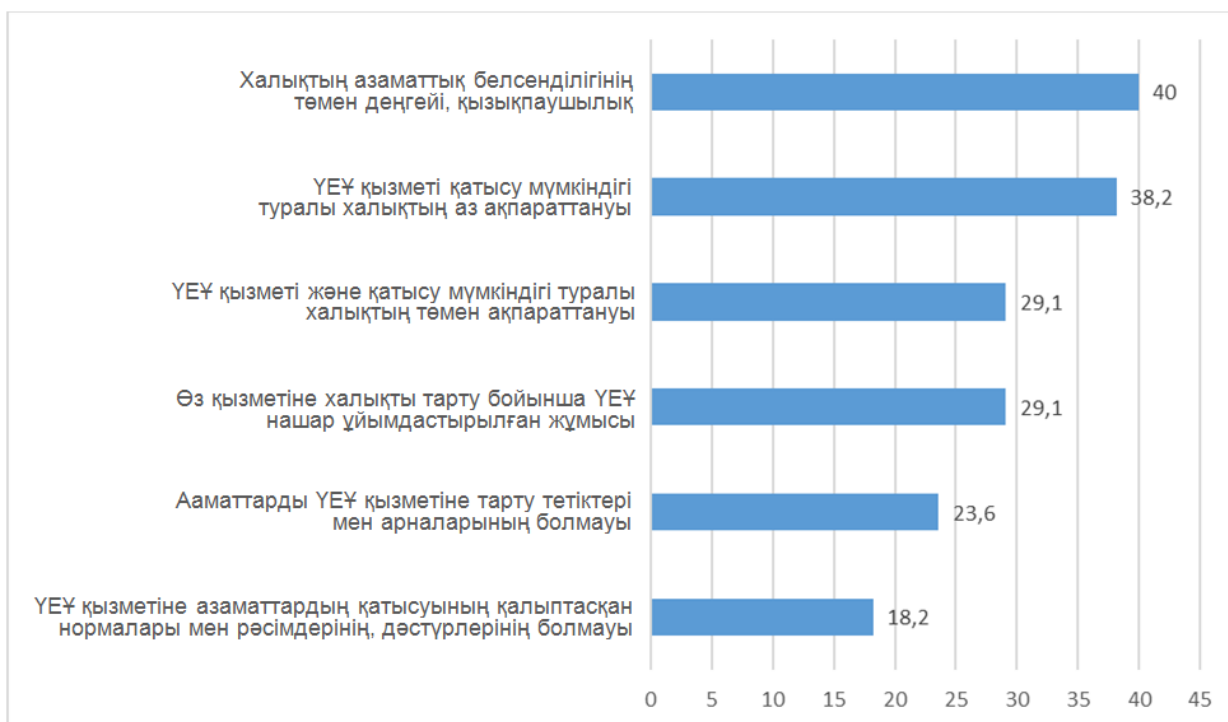
7-кесте. Қызметкерлер штаты мен волонтерлер саны арасындағы өзара байланыс.

		5 адамға дейі	5-тен 10 дейін	10 жоғары	Барлығы
Волонтерлер саны	Волонтерлер жұмыс істемейді	62	14	6	82
	1-2 волонтер	38	5	0	43
	3-5 волонтер	39	8	5	52
	6-10 волонтер	13	5	1	19
	11-20 волонтер	6	0	0	6
	21-40 волонтер	1	2	1	4
	40 астам волонтер	4	0	0	4
Барлығы		163	34	13	210

Қорытындылай келе, Республикадағы азаматтық сектордың дамуына кедергі болатындарға қатысты сараптамалық бағалауларға назар аударамыз. Сарапшылар негізгі кедергі ретінде азаматтық белсенділіктің төмен деңгейін, сондай-ақ халықтың ҮЕҰ қызметі туралы ақпараттануының төмендігін атап өтті. Бұл шынымен рас шығар, өйткені ол туралы жергілікті сарапшылар ғана

емес, сондай-ақ халықаралық зерттеушілер мен халықтың сауалнамаларының нәтижелері де айтады.

29-диаграмма. Азаматтық қоғамды дамыту жолында тұрған проблемалар,%.

Қорытынды

Азаматтық қоғам - табысты әлеуметтік-экономикалық даму үшін қажетті элемент. Осыған орай, азаматтық қоғамды зерттеу өте маңызды. Бұл зерттеу азаматтық қоғамды жан-жақты бағалау әрекеттерінің бірі болып табылады. Мұнда осы зерттеудің қорытындысы бойынша жасауға болатын барлық негізгі тұжырымдарды келтіреміз.

1. Зерттеу әдеттегі қазақстандық ҮЕҰ бір географиялық облыс шеңберінде қызметін жүзеге асыратын, жылына орташа есеппен екі-үш жобаны іске асыратын, тұрақты қызметкер штатының орташа саны төрт адамды құрайтын және орташа есеппен 6,4 миллион теңгеге жуық жылдық бюджеті бар біршама шағын ұйым болып табылатынын көрсетеді. Осыдан әдеттегі немесе орташаландырылған қазақстандық ҮЕҰ ең қажетті ресурстары бар (бірақ одан да көп емес), едәуір шағын жылдық бюджеті бар шағын ұйым болып табылатындығы туралы қорытынды жасауға болады. Барлық белгіленген параметрлер өзара байланысты. Мысалы, шағын бюджеті бар ұйымдарда көбінесе қызметкерлер штаты да аз, жобалардың саны да және қызметтің ауқымы да аз болады.

Сонымен қатар, ҮЕҰ ортасында елеулі ресурстық базасы бар, жылына 5 және одан да көп жобаны іске асыратын, бюджеттері 16 млн.теңге және одан да жоғары шамамен 5-7%-ы ұйымдар бар.

2. Көптеген ҮЕҰ үшін нысаналы топ жастар мен халықтың әлеуметтік әлсіз топтары, мүмкіндігі шектеулі адамдар болып табылады. Бұл ҮЕҰ сауалнамасының нәтижелерімен де, сараптамалық сауалнаманың деректерімен де расталады. Бұдан басқа, мемлекеттік әлеуметтік тапсырысты қаржыландыру бағыттары да растауы мүмкін, олар жастар саясаты мәселелеріне және халықтың әлеуметтік әлсіз топтарымен жұмыс істеуге елеулі түрде бөлінетін болады.

3. Ұйымдастыру әлеуетіне қатысты қызметкерлердің тікелей штатынан бөлек, басқа маңызды ресурс – адам капиталының активі – волонтерлер екенін атап өту маңызды. Нәтижелер ҮЕҰ-да орта есеппен 6-7 волонтер жұмыс істейтінін (бұл ретте волонтерлер ұйымның 61%-ында жұмыс істейді) көрсетеді. Сондай-ақ, жаппай сауалнама нәтижелері халық арасында волонтерлік белсенділіктің едәуір жоғары деңгейін көрсетеді (шамамен 40%). Бұл ретте волонтерлік белсенділік деңгейі өңірден өңірге қатты түрленеді. Тағы бір бақылау өз бетінше жұмыс істейтін, яғни қандай да бір тіркелген ұйымнан тыс волонтерлік ұйымдардың бар екенін көрсетеді.

4. Ұйымдар қарапайым инфрақұрылымдық әлеуетке ие. Мәселен, ұйымның тек 17,2%-ында ғана жеке кеңсе бар (осы ұйымға тиесілі үй-жай), жартысынан астамы кеңсені жалдайды (55,2%). Ұйымның 22,4%-ында меншікті немесе жалға алынған автокөлік бар. Сондай-ақ шамамен әрбір екінші ұйым материалдық-техникалық инфрақұрылымның түрлі аспектілері (жиһаз, ұйымдастыру техникасы, бағдарламалық қамтамасыз ету және т.б.) бойынша белгілі бір қиындықтарға тап болады.

5. Зерттеу кезінде коммерциялық емес мемлекеттік емес ұйымдардың едәуір саны өз жұмысында формальды рәсімдер мен тәжірибелерді пайдаланады. Атап айтқанда, бухгалтерлік есеп ретке келтірілді, салық есептілігі ұсынылады, кадрлық есеп жүргізіледі, статистикалық есептілік, іс қағаздары жүргізіледі, персонал үшін лауазымдық нұсқаулықтар бар.

Мұнда сондай-ақ ҮЕҰ-ның жоспарлау тәсілдері туралы, атап айтқанда, сұралғандардың едәуір саны оларда өзінің стратегиялық жоспарларының барын көрсеткенін атап өткен жөн. Бұл дамудың жоғары деңгейін, кәсіпқойлық пен жауапкершіліктің өсуін көрсететін жақсы тәжірибе.

6. ҮЕҰ өкілдері қоғамның басқа да маңызды субъектілерімен (мемлекет, бизнес және жалпы халық сияқты) өз қатынастарын оң бағалайды. Бұл ретте халықпен қарым-қатынас оң бағаланады (оң жауаптардың жиынтық

үлесі 65,7%-ға тең). Халықпен қарым-қатынас туралы айта келе, ҮЕҰ өкілдері көбінесе олардың ұйымдары жұмыс істейтін айтарлықтай көп нысаналы аудиторияларды көрсететінін атап өту қажет (**бір ұйымда бенефициарлардың орташа саны 500 адамды құрайды**).

7. Өзара іс-қимыл мен бірлескен белсенділіктің маңызды аспектісі - бұл тікелей сектор ішіндегі ұйымдар арасындағы өзара қарым-қатынас. Осылайша, **ұйым өкілдерінің 44,8% ҮЕҰ арасындағы өзара қарым-қатынасты оң бағалайды**.

Тағы 15,2%-ы ұйымдар арасындағы бәсекелестікті көрсетеді, оны оң да, теріс да түсіндіруге болады.

Егер бәсекелестікті коммерциялық ұйымдар тұрғысынан қарайтын болсақ, онда бизнес-секторда ол қызметтердің сапасын арттыруға, сондай-ақ тұтынушылар үшін олардың бағасын жиі төмендетуге ықпал етеді. Коммерциялық емес секторда бәсекелестік, ең алдымен, ресурстарға қол жеткізу мәселелерінде орын алады. Соңғы тұтынушыларға қатысты бәсекелестік ешқандай рөл атқармауы мүмкін, себебі тұтынушылардың өздері алынған қызметтер үшін ақы төлемейді.

Тұтастай алғанда, азаматтық ұйымдар арасындағы өзара іс-қимыл деңгейі субъективті өзін-өзі бағалау негізінде ғана емес, сондай-ақ өзара іс-қимыл туралы объективті деректерді негізге ала отырып, айтарлықтай жоғары. Мәселен, ұйымның шамамен жартысы ақпараттық таратуды жүзеге асырады немесе алады, тренингтер, воркшоптар, семинарлар және т. б. қатысады немесе өткізеді.

8. **Халықтың ҮЕҰ қызметіне тартылуына қатысты волонтерлік белсенділіктің едәуір жоғары деңгейін атап өткен жөн.** Жалпы, халық азаматтық қоғамның бастамаларына, іс-шараларына өзінің қатысу деңгейін оң бағалайды (оң жауаптардың жиынтық үлесі 58,8%-ды құрайды). Алайда, сараптамалық сауалнама нәтижелерімен айырмашылық бар, бұл керісінше, халықтың пассивтілігін, оның азаматтық қоғамды дамыту жолындағы негізгі кедергілердің бірі ретінде мүдделі еместігін (40%) көрседі. Басқа кедергі сондай-ақ біріншімен байланысты (оның себебі болып табылады деп айтуға болады), атап айтқанда, ҮЕҰ қызметі және осы қызметке қатысу мүмкіндіктері туралы халықты ақпараттандырудың төмен деңгейі (38,2%).

9. Халықтың қаншалықты белсенді және енжар екендігі туралы тақырыпты жалғастыра отырып, **бір тенденцияны көрсету маңызды.** Фокус-топтар кезінде айтарлықтай ірі және кәсіби ұйымдарды ұсынатын кейбір сұхбаткерлер **соңғы бір жарым-екі жыл ішінде елімізде ҮЕҰ-ға тікелей қатысы жоқ, бірақ, әрине, азаматтық белсенділіктің үлгісі болып табылатын жаңа және едәуір мықты бастамалар пайда болғанын атап өтті.** Әңгіме жаңа медиа және әлеуметтік желілерде көрініс табатын белсенділік туралы болып отыр. Жиі өзгерістер агенттері нысандандырылған

құрылымдар емес, заңды мәртебесі бар ұйымдар емес, жеке тұлғалар немесе олардың топтары болып табылады. Мұндай адамдарда көбінесе әлеуметтік желілерде мындаған (тіпті ондаған мың) жазылушылар бар, олар өзгерістерге жедел және өте сыни жауап береді. Айта кетерлігі, халық олардың ой-пікірлеріне жиі сенуге бейім, бұл ретте мемлекеттік институттарға немесе ҮЕҰ-ға деген сенім төмендейді. Бұл соңғы уақытта орын алған маңызды өзгеріс. Бұл жерде мемлекет тарапынан да, дәстүрлі азаматтық қоғам институттары тарапынан да жіберілген мүмкіндіктерді атап өтуге тура келеді. Жаңа технологияларды қолдануға ықылас білдірмеу немесе қабілетсіздік, халықпен тікелей диалогты құра алмау осылай әсер етті. Әрине, бұл ұстанымдар толығымен жоғалғанын білдірмейді, бірақ мұндай трендтер үшінші сектор ұйымдарының ортасында да, мемлекеттік секторда да сапалы өзгерістерге ықпал етуі тиіс

10. Қаржыландыру туралы айта келе, соңғы жылдар ішінде **мемлекеттік әлеуметтік тапсырыс көлемі жағынан неғұрлым маңызды негізгі қаржыландыру көзі ретінде бірінші орында тұр.** Бұл мемлекеттік әлеуметтік тапсырыстың көлемі соңғы бірнеше жылдар бойы жоспарлы түрде ұлғаюымен түсіндіріледі. Сонымен қатар мемлекеттік органдардың (негізінен, жергілікті) спектрі кеңейуде, олар мемлекеттік әлеуметтік тапсырысты бөлуді жоспарлайды, яғни салалық қағидат жұмыс істейді.

2019 жылы зерттеу барысында парадоксалды жағдай атап өтілді. Ол 2005 жылы енгізілген сәттен бастап сынға ұшыраған МӘТ мемлекеттік гранттармен салыстырғанда, көптеген ҮЕҰ үшін жұмыс жасаудың ыңғайлы тәсілі болды. Бұл бір жағынан 2019 жылы мемлекеттік гранттармен жұмыс істеу грант алушылар тарапынан көптеген сын тудырды, атап айтқанда, гранттармен жұмыс істеу кезіндегі есептілік күрделі, неғұрлым формальды, артық жүктелген (алушылардың сөзінен) болды.

2019 жыл ішінде елдің түрлі өңірлерінде Мемлекеттік әлеуметтік тапсырыс мониторингін жүзеге асыратын ұйымдар құқықтық нормаларды өзгертуге ғана емес, қолданылатын тәжірибені жетілдіруге бағытталған ұсынымдардың кең тізбесін дайындады. Әзірленген ұсыныстардың сақталуын қадағалау ұсынылады.

Сондай-ақ мемлекеттік әлеуметтік тапсырысты жоспарлау кезінде бір іс-шарадан тұратын қысқа мерзімді жобалар практикасынан бас тарту, ал жүйелі тәсілді талап ететін күрделі мәселелер қозғалған жағдайда, заңнамада көзделген ұзақ мерзімді қаржыландыруға көшу (үш жылға дейін) ұсынылады, бірақ тәжірибеде барлық жерде әлі қолданылған жоқ.

11. **Тіркелген ұйымдардың сандық өсуі жалғасуда, оң динамика әсіресе өңірлерде жақсы байқалады.** Сонымен қатар, соңғы жылдары тіркелген ұйымдардың (Әділет министрлігінің деректері бойынша) жалпы саны ұлғаймай қоймай, тіпті қысқарған жағдай байқалады. Осылайша, егер соңғы жылдардың динамикасын байқасаңыз, 17-ден 21 мың ұйымға дейінгі деректердегі ауытқуларды байқауға болады. Бұл, ең алдымен, әртүрлі оқулар

мен есепке алудың әртүрлі тәсілдері туралы айтады. Әлі күнге дейін қандай ұйымдарды есепте көрсетуге, ҮЕҰ, КЕҰ және т.б. деп есептеуге қатысты белгісіздік бар.

12. Азаматтық қоғам ұйымдарының қызметі үшін құқықтық негіздер құрылып, жетілдірілуде. Бұл жерде 2015 жылдан бастап қазіргі уақытқа дейін мемлекет азаматтық қоғам мен ҮЕҰ-ға қатысты заңнамаға бірқатар өзгерістер енгізгенін атап өту маңызды. Әңгіме Мемлекеттік әлеуметтік тапсырысты қалыптастыру, іске асыру, мониторинг жүргізу тәртібіне өзгерістер туралы; мемлекеттік гранттардың пайда болуы туралы; жаңа институт – қоғамдық кеңестердің пайда болуы туралы; Мемлекеттік әлеуметтік тапсырыс стандартын енгізу туралы болады; тіпті, 2019 жылы мемлекеттік функцияларды бәсекелес ортаға, оның ішінде ҮЕҰ-ға беруге қатысты өзгерістер қабылданды. Соңғы аталған өзгерістерге қатысты 2020 жылдан бастап күтіліп отырған мемлекеттік функцияларды беру сектор үшін өз дамуының сапалы жаңа деңгейіне көшудің маңызды мүмкіндігі болып табылатынын атап өткен жөн. Бірақ бұл мүмкіндіктің кері жағы да бар – ол секторға маңызды жауапкершілік жүктейді, бұдан басқа, ол мемлекеттік органдардың мемлекеттік әлеуметтік тапсырыстың мәнін түсінуге (функцияларды беру тәсілі ретінде), оны жоспарлауға, іске асыруға, мониторингке көзқарасты қайта қарауға қатынасын өзгертуге әкеп соғады.

13. Сектор ұйымдары бұрынғысынша мемлекеттік институттармен диалог жүргізуде сапалы өзгерістерді күтуде. Әңгіме Азаматтық форумнан бастап жергілікті билік органдары деңгейіндегі жұмыс кездесулерімен аяқталатын өзара іс-қимылдың барлық қолданыстағы тәсілдері туралы болып отыр. 2018 жылы өткен Азаматтық форум көптеген ҮЕҰ-да энтузиазмның жаңа өрлеуін және оң өзгерістердің күтілуін тудырды. Бұл, ең алдымен, Форумға Тұңғыш Президент – Н. Назарбаевтың қатысуына байланысты. Сондай-ақ форумды өткізудің стандартты емес форматына, спикерлердің сапалы құрамы және т. б. байланысты. Сондықтан, Форум аяқталғаннан кейін, 2019 жылы ҮЕҰ өкілдері диалогтың ретке келтірілген процесіне қарамастан, оның нәтижелері күткендегідей емес екеніне алаңдаушылық білдіреді. Мемлекеттік органдар бұрынғысынша қауырт тәртіпте жұмыс істеуді қалайды (соңғы сәтте іс-шаралар, кездесулер және т.б. туралы хабардар ете отырып), қорытынды шешімдерде талқылау барысында келген тұжырымдамаларды көрсетпейді, оларды мәні бойынша шешпей, мәселелерді бақылаудан алып тастайды. Көптеген жергілікті және орталық мемлекеттік органдардың өтініштерді қарау тәртібі туралы және ақпаратқа қол жеткізу туралы заңнама нормаларын бұзуы елеулі проблема болып отыр. Қоғамдық кеңестер қызметінің тиімділігін арттыруға бағытталған нақты қадамдар күтілуде. Мемлекеттік әлеуметтік тапсырысқа деген көзқарас маңызды проблема болып қала береді. Әңгіме сатып алуды

ұйымдастырушылар, тапсырыс берушілер техникалық ерекшеліктерді әзірлеуге, жобаның қисынына (Мемлекеттік сатып алуды ұйымдастыру ережелерінің нормалары бұзылуда) тиісті назар аудармайды.

Мұнда азаматтық қоғам тарапынан шын мәнінде өзара тиімді диалогтың болуына, нақты әріптестікке деген маңызды күту мен сұраныс бар.

14. Зерттеу барысында ҮЕҰ-ның көптеген өкілдері өз қызметінің бағыты ретінде әлеуметтік кәсіпкерлікті көрсетті. Ұлттық заңнамада бұрынғысынша осы бағыттағы тиісті құқықтық нормалар жоқ екенін атап өткен жөн. Сондықтан ұсыныстардың бірі - бұл бос орынды толтыру.

15. Сектор өкілдері, сарапшылар, сондай-ақ мемлекеттік органдардың өкілдері **жобалар мен бағдарламаларды іске асыру кезінде мониторинг пен бағалау рөлінің артқанын атап өтті.** Бұл тұрғыда мемлекеттік әлеуметтік тапсырыс шеңберінде іске асырылған жобалардың мониторингіне көңіл бөліп қана қоймай, оның қорытындысы бойынша тиісті шешімдер қабылдау қажеттігі туралы ұсынымды айту маңызды. Бұл туралы түрлі деңгейдегі алаңдарда бірнеше рет айтылды. Екінші кезең - бұл ҮЕҰ жүзеге асыратын жобалардың да, бюджеттік қаражат есебінен жүзеге асырылатын бағдарламалардың да бағалауын алға жылжыту.

16. Азаматтық сектор ұйымдары жүргізетін жобалардың қоғамға, қоғамдық қатынастардың белгілі бір салаларына ықпал етуі мен әсер етуіне неғұрлым терең және мұқият талдау үрдісі байқалады. Осыған байланысты осындай салымды немесе әсерді бағалау әдістемелеріне қатысты көптеген нақты ұсыныстар айтылды. Мұндай әдістемелер жақын арада енгізілуі тиіс деп болжануда.

17. ҮЕҰ мен мемлекеттің өзара іс-қимылының жаңа нысандарын қарастыру маңызды. Мысалы, 2019 жылы МЖС шеңберінде ынтымақтастықта болу мысалдары пайда болды. Оң тәжірибені тарату мақсатында осы тақырыпқа ақпараттық және әдістемелік материалдар дайындауды ұсынады.

Осы ауқымды зерттеудің жалпы қорытындысы азаматтық қоғам ұйымдарының әлеуеті, сондай-ақ сектор ішіндегі де, басқа да секторлармен де өзара қарым-қатынас деңгейі қоғамды дамыту, әлеуметтік және экономикалық мәселелерді шешу бағытында анағұрлым жоғары көрсеткіштерге қол жеткізуге мүмкіндік береді деген тұжырым болып табылады. Құрылған институционалдық, құқықтық шеңберде әрдайым іс жүзінде іске асырылмайтын мүмкіндіктер әлдеқайда көп болады. Қолданыстағы нормалардың жұмыс істеуіне, салынған әлеуеттің іске

асырылуына көп көңіл аударған маңызды. Бұл азаматтық сектордың ресурстарын қоғамда бар мәселелерді тиімді шешу үшін, сондай-ақ жаңа сын-қатерлерге жауап беру үшін пайдалануға көмектеседі.